

KMC

KOORDINAČNO-METODICKÉ CENTRUM
PRE PREVENCIU NÁSILIA NA ŽENÁCH

SITUÁCIA DETÍ, SVEDKOV DOMÁCEHO NÁSILIA: VÝZVY A MOŽNOSTI INTERVENCIE

*PRÍRUČKA K ODBORNÉMU SEMINÁRU PRE PEDAGOGICKÝ
A ODBORNÝ PERSONÁL ŠKÔL*

2016

„Domov musí byť bezpečné miesto pre všetkých“

Inštitút pre výskum práce a rodiny
Institute for Labour and Family Research

Situácia detí, svedkov domáceho násillia: Výzvy a možnosti intervencie

Príručka k odbornému semináru pre pedagogický a odborný personál škôl

Pre Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násillie pripravili:
Mgr. Barbora Burajová, Mgr. Sára Činčurová

Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava 2016

Text neprešiel jazykovou korektúrou.

Projekt Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násillie je realizovaný v rámci programu SKo9 : Domáce a rodovo podmienené násillie.

Projekt je financovaný z grantu Nórskeho kráľovstva prostredníctvom Nórskeho finančného mechanizmu a spolufinancovaný zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky grantom vo výške 2.000.000 eur.

www.norwaygrants.org

Úrad vlády SR

Prijímateľom grantu je Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR, ktorého Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí MPSVR SR je odborným garantom a hlavným koordinátorom projektu. Aktivitý projektu realizuje príjemca a partneri projektu :

- Inštitút pre výskum práce a rodiny
- Rada Európy
- Nórske centrum pre násillie a štúdie traumatického stresu

KOORDINAČNO - METODICKÉ CENTRUM PRE RODOVO PODMIENENÉ A DOMÁCE NÁSILIE

Naším poslaním je v súlade s Národným akčným plánom na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2014 – 2019 vytvoriť, implementovať a koordinovať komplexnú celoštátnu politiku pre danú oblasť.

Predchádzanie a znižovanie násilia na ženách a domáceho násilia je jednou z hlavných priorít ochrany a podpory ľudských práv. Aktuálnym medzinárodným štandardom, ktorý demokratické štáty vytvorili v záujme predchádzania násiliu na ženách a domácejmu násiliu, je Dohovor Rady Európy o predchádzaní násilia na ženách a domáceho násilia a o boji proti nemu. Na úrovni Európskej únie ich reflektuje Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Pre KMC sú tieto normy základným štandardom a aspiráciou pre dosiahnutie zníženia násilia a zvýšenia ochrany a podpory žien vystavených násiliu a obetí domáceho násilia.

Vízia KMC

- *Zabezpečiť kvalitu systémovej ochrany a podpory ženám zažívajúcim násilie a obetiam domáceho násilia.*
- *Zvýšiť úroveň citlivosti a porozumenia hlavných aktérov, médií a verejnosti na tému rodovo podmieneného a domáceho násilia.*
- *Znížiť výskyt násilia na ženách a domáceho násilia z dlhodobého hľadiska.*

Ciele KMC

- *Vytvoriť a implementovať nástroje pre zabezpečenie efektívneho systému prevencie a eliminácie násilia na ženách a domáceho násilia, vrátane špecifickej legislatívy na elimináciu a prevenciu násilia na ženách a domáceho násilia.*
- *Vytvoriť podmienky pre rýchlu a efektívnu ochranu a podporu všetkých žien a obetí domáceho násilia vystavených násiliu, alebo hrozbe násilia.*
- *Predchádzať vzniku násilia a akejkoľvek situácii, ktorá prispieva k vzniku a tolerancii násilia.*
- *Vytvoriť dostatočnú poznatkovú bázu o násilí na ženách a domácom násilí, aby bolo možné zvyšovať dostupnosť, kvalitu a účinnosť intervencie a prevencie v prípadoch násilia.*

Kontakt:

Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie

Kuzmányho 3/A, 811 06 Bratislava

Tel: 02 20 442 500

www.zastavmenasilie.sk

OBSAH

ÚVOD	9
1. ÚČEL PRÍRUČKY O NÁSILÍ NA ŽENÁCH A DOMÁCOM NÁSILÍ	10
2. VÝCHODISKÁ A PRÍSTUP K PROBLEMATIKE NÁSILIA	10
2.1. Násilie na ženách a v rodinách – problém verejný	12
2.2. Faktory prispievajúce k výskytu násilia na ženách	13
2.3. Prevencia násilia na ženách a domáceho násilia	16
3. NÁSILIE NA ŽENÁCH A DOMÁCE NÁSILIE	21
3.1. Pojem násilia na ženách a domáceho násilia	21
3.2. Formy násilia na ženách, cyklus domáceho násilia a používania sily	22
3.3. Cyklus násilia	23
3.4. Násilie na ženách v partnerských vzťahoch: vec moci a kontroly	25
3.5. Dôsledky a vplyv násilia na ženy a deti	26
3.6. Vplyv násilia na ženách na deti	29
4. Úlohy školy a školských zariadení v ochrane detí pred násilím	31
4.1. Škola a školské zariadenie a povinnosť súčinnosti s ostatnými subjektami	32
5. NA ČO MYSLIEŤ PRI ZDÔVERENIACH O NÁSILÍ	35
5.1. Zásady	35
5.2. Čo zvážiť pri kontakte s osobou zažívajúcou násilie	36
5.3. Čomu sa vyhnúť pri kontakte s osobou zažívajúcou násilie	37
6. PREHĽAD MOŽNÝCH AKTIVÍT PRE MLÁDEŽ V TÉME PREVENIE NÁSILIA	38
6.1. Téma: Zdravý a nezdravý vzťah	38
6.2. Téma: Mýty a fakty o násilí na ženách	39
7. UŽITOČNÉ INFORMÁCIE A ZDROJE INFORMÁCIÍ	43
7.1. Bezplatná non-stop linka 0800 212 212	43
7.2. Linka detskej istoty 116 111	43
7.3. Polícia linka 158, alebo 112	43
7.4. Špecializované poradenské centrá a ubytovacie zariadenia	43
7.5. Užitočné stránky s relevantnými informáciami	43
7.6. Relevantné právne predpisy pre oblasť školstva	45

ÚVOD

„Ľudské práva si nepotrebujeme zaslúžiť. Ľudské práva sú nám dané našou ľudskosťou.“

Ann Jones, Nabudúce bude mŕtva¹

Inštitucionálne vzdelávanie a výchova je kľúčovým prvkom pri predchádzaní a odstraňovaní násilia na ženách a domáceho násilia. Pedagogický a odborný personál škôl sprevádza deti a mládež rozhodujúcou časťou života. Škola v prvom rade sprostredkováva informácie a poznatky. Inštitucionálne vzdelávanie je však aj významnou súčasťou sociálneho učenia detí. Mala by ich viesť k tomu, aby využívali všetky svoje možnosti a boli kompetentnými, starostlivými, sebavedomými a schopnými ľuďmi. Škola najlepšie využije potenciál prispievať k znižovaniu a odstraňovaniu násilia, ak deťom sprostredkuje otvorený a stereotypmi či predsudkami nezaťažený pohľad na ich samých a medziludské vzťahy. Učitelia a učiteľky môžu konfrontovať nerovnosti v spoločnosti prameniace zo zažitých predstáv o „prirodzených“ alebo „daných“ úlohách, schopnostiach či vlastnostiach, ktoré sú ženám a mužom pripisované ako vlastné aj bez ohľadu na ich individuálne schopnosti, očakávania a preferencie. Predstava o domnelej väčšej sile a moci vedie často k vzniku násilia na ženách, ktoré je najzávažnejším prejavom diskriminácie žien v našej spoločnosti. Ani dokonalá legislatíva postihujúca diskrimináciu a násilie nie je proti tomu dostatočnou obranou. Je však možné čeliť vzniku niektorých zásadných nerovností a ich následkom, pretože stereotypné predstavy a predpoklady je možné vyvracať.

Spochybňovanie postojov ospravedlňujúcich násilie, konfrontácia stereotypov o ženských a mužských roliach, ktoré zakladajú ich nerovnosť, a podpora pozitívnych postojov k rovnosti žien a mužov, ľudským právam, nulovej tolerancie násilia a vstúpenie zásad nenásilného riešenia konfliktov sú drobné kroky vedúce k veľkému výsledku. Podporovať boj proti všetkým formám násilia na ženách a domáceho násilia, vzdelávať a vychovávať k rešpektujúcim a rovnocenným medziludským vzťahom je dlhodobou investíciou, ktorá eliminuje straty na zdraví a životoch jednotlivcov a jednotlivcov aj straty na celospoločenskej úrovni. Náklady násilia nenesú len jeho aktéri a aktérky, ale znáša ich celá spoločnosť s konkrétnymi dopadmi na právny štát, morálku a blahobyť spoločnosti.

Barbora Burajová

Hlavná manažérka KMC

¹ Vydalo Pro Familia, Aspekt, Bratislava 2003

1. ÚČEL PRÍRUČKY O NÁSILÍ NA ŽENÁCH A DOMÁCOM NÁSILÍ

S ohľadom na vysoký výskyt násilia na ženách a deťoch, či už ako priamych obetiach alebo svedkoch násilia v rodinách, môžu pedagogickí a odborní zamestnanci a pedagogické a odborné zamestnankyne zohrať významnú a aktívnu úlohu na všetkých úrovniach prevencie násilia. Účelom tejto príručky je doplniť znalosti o násilí na ženách a domácom násilí s cieľom zvýšiť možnosti vzdelávacích inštitúcií prispieť k prevencii násilia, ktoré zažívajú deti a mládež vo svojich rodinách.

Príručka je rozdelená do troch častí. V prvej časti sa dozviete fakty o násilí na ženách a násilí v rodinách, ktoré ho odlišujú od iných foriem násilnej činnosti a vyplývajú z nich osobitosti, ktoré je potrebné zohľadniť, ak chceme účinne prispieť k zníženiu násilia.

Druhá časť ponúka špecifické informácie o situácií žien a detí zažívajúcich násilie a prehľad o základných nástrojoch, ktoré je vhodné využiť, ak máme príležitosť pomôcť zastaviť násilie v konkrétnom prípade.

V tretej časti sa na vás obraciame ako na tých a tie, ktoré s deťmi a mladými ľuďmi trávajú významnú časť ich života a môžu v procese výchovy a vzdelávania významne prispieť k prevencii násilia. Príkladmi konkrétnych aktivít chceme motivovať vzdelávacie inštitúcie a pedagogických zamestnancov, aby sa zapojili do boja proti násiliu a pomohli znížiť počet obetí a páchatelov ešte pred tým, ako sa nimi stanú.

Cieľmi základného kurzu, v rámci ktorého ponúkame pedagogickým zamestnancom a zamestnankyniam túto príručku, je:

- *zvýšiť informovanosť a uvedomenie o probléme násilia na ženách a domáceho násilia;*
- *zvýšiť citlivosť na potreby a práva obetí takéhoto násilia;*
- *zlepšiť profesionálne spôsobilosti pri prevencii a znižovaní násilia.*

Po absolvovaní kurzu by mali byť absolventi a absolventky schopní/-é:

- *poznať a pochopiť zákonitosti a špecifiká násilia na ženách a domáceho násilia;*
- *rozoznať mýty a fakty týkajúce sa násilia, násilníka a osôb zažívajúcich násilie;*
- *identifikovať násilné vzťahy a schopnosť rozlíšiť jednorazové konflikty od násilia;*
- *vedieť o možnostiach a systéme pomoci obetiam;*
- *spolupracovať s ďalšími relevantnými zainteresovanými profesiami vrátane MVO v rámci multidisciplinárnych tímov.*

2. VÝCHODISKÁ A PRÍSTUP K PROBLEMATIKE NÁSILIA

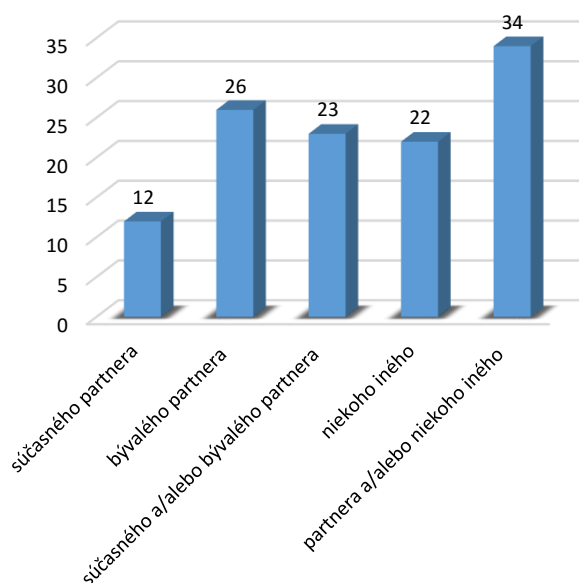
Výskumy potvrdzujú, že deti, ktoré sú svedkami násilia v rodinách alebo sú samé zneužívané, budú vo svojom živote s vyššou pravdepodobnosťou používať násilie v dospelosti alebo ho budú zažívať². Vzdelávacie inštitúcie a systém vzdelávania majú možnosť identifikovať, že dieťa je svedkom násilia na ženách alebo zažíva násilie. Sú tak miestom, kde sa môže realizovať včasná identifikácia skúseností s násilím a intervencia na ochranu a podporu žien a ich detí. Podľa ostatného národného reprezentatívneho prieskumu z roku 2008 najmenej každá piata žena má skúsenosť s násilím. Presnejšie až 21,2 % žien malo počas života skúsenosť s násilím zo strany aktuálneho partnera a až

² Napr. skúsenosti s násilím v detstve a riziko násilia v intímnych vzťahoch v dospelosti: Hodnotenie vo veľkých zdravotníckych zariadeniach, Whitfield, C.L. a kol., Journal of Interpersonal Violence, 2003, str. 166-185.

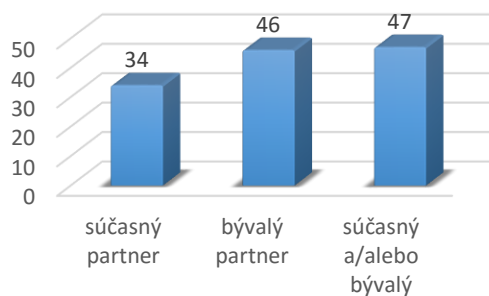
27,9% žien zažilo vo svojom živote násilie zo strany bývalého partnera³, vo väčšine týchto prípadov boli prítomné v rodinách aj deti (až 70%). Aj výskum, ktorý realizovala v roku 2012 Agentúra pre základné práva a to na celoeurópskej úrovni⁴ potvrdzuje vysoký výskyt násilia na ženách a dievčatách.

Obrázok 1 až 3

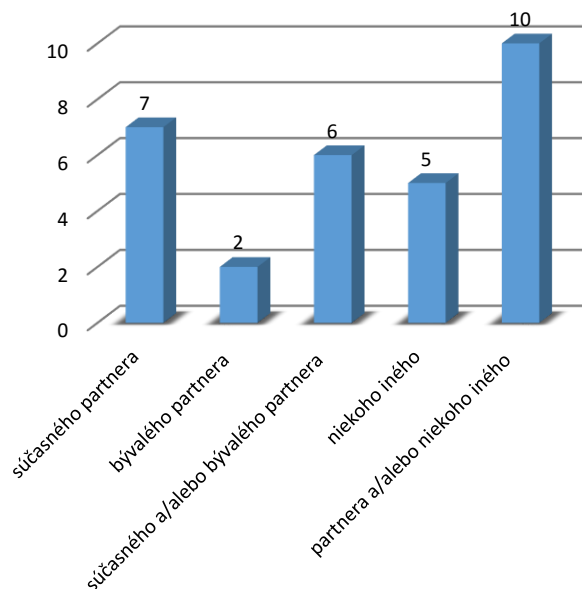
Ženy so skúsenosťou fyzického a/alebo sexuálneho násilia od veku 15 rokov (v %) zo strany :

Ženy so skúsenosťou psychického násilia od veku 15 rokov (v %) vo vzťahu zo strany:

Ženy so skúsenosťou fyzického a/alebo sexuálneho násilia za posledných 12 mesiacov (v %) zo strany :

³ Reprezentatívny výskum výskytu a skúseností žien s násilím páchaným na ženách na Slovensku, Bodnárová, Filadelfiová, Holubová, Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008.

⁴ Násilie páchané na ženách: celoeurópsky prieskum FRA 2014, Violence against women an EU-wide survey. FRA, 2014. Na Slovensku bolo realizovaných 1 512 rozhovorov na reprezentatívnej vzorke 18 – 74 ročných žien. Výsledky za Slovensko možno porovnávať s krajinami EÚ aj európskym priemerom.

Navyše prieskum preukázal, že riziko násilia významnou mierou hrozí aj dievčatám.

Násilie počas detstva ženy podľa typu páchatela/lky a druhu násilia (v %, viac možností)	fyzické	sexuálne	psychické
Otec (alebo nevlastný otec alebo pestún)	59	5	58
Iný príbuzný mužského pohlavia	16	10	17
Učiteľ, doktor alebo kňaz	12	7	
Známy, kamarát alebo sused	9	36	
Matka (alebo nevlastná alebo pestúnka)	43	4	30
Iná príbuzná ženského pohlavia	12		14
Učiteľka, doktorka, kňažka	9		
Známa, kamarátka alebo suseda	6	9	
Neznámy muž		44	

Údaje o výskyte násilia na deťoch prostredníctvom skúmania názorov dospelaj populácie po prvýkrát na Slovensku zachytáva výskum z roku 2013. Približne každý piaty respondent (21,7%) uviedol, že pozná dieťa alebo deti, ktoré je/sú vystavené násiliu. Podľa vyše polovice respondentov na Slovensku je veľmi alebo dosť rozšírené týranie detí do 18 rokov veku tak telesné (51,2%) ako aj psychické (50,7%). Iba 17 respondentov (1,6%) uviedlo, že telesné týranie detí sa na Slovensku vôbec nevyskytuje. Približne štvrtina respondentov (26,4%) uviedla, že sexuálne zneužívanie detí je na Slovensku veľmi alebo dosť rozšírené. Necelých 40% uviedlo, že ide o málo rozšírený jav a takmer každý desiaty respondent sa k tejto otázke spontánne nevyjadril⁵.

2.1. Násilie na ženách a v rodinách - problém verejný

Je historickou skutočnosťou, že až v 60. rokoch minulého storočia vynieslo ženské hnutie problematiku násilia páchaného na ženách spoza dverí domácností do verejného priestoru. Pod vplyvom feministického hnutia sa prístup spoločnosti k násiliu na ženách menil, násilie v domácnostiach prestalo byť súkromnou záležitosťou a sexuálne a sexualizované násilie tabu. V súčasnosti je považované za vážny spoločenský problém, ktorý si vyžaduje pozornosť tak vlád a verejných inštitúcií ako aj jednotlivcov a jednotlivkyň. Súčasným východiskom pre prístup k násiliu na ženách je uznanie, že násilie na ženách je rodovo podmieneným porušovaním ľudských práv žien. Z pohľadu ich ochrany a podpory je dnes široko akceptované, že cieľom boja proti násiliu na ženách je poskytnúť všetkým dievčatám a ženám neobmedzenú možnosť užívať najmä:

- právo na život,
- právo na slobodu a bezpečnosť,
- právo nebyť obeťou mučenia, krutého, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania,
- právo na rovnosť pred zákonom,
- právo na rovnosť v manželstve a rodinných vzťahoch,

⁵ Prevalencia násilia páchaného na deťoch vo verejnej mienke na Slovensku, Fico, Repková, Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2013.

- *právo na najvyššiu možnú úroveň fyzického a duševného zdravia,*
- *právo na zodpovedajúcu životnú úroveň,*
- *právo na priaznivé a vhodné pracovné podmienky,*
- *právo na rovnakú mieru ochrany prostredníctvom medzinárodného práva počas medzinárodných alebo lokálnych ozbrojených konfliktov.*

2.2. Faktory prispievajúce k výskytu násilia na ženách

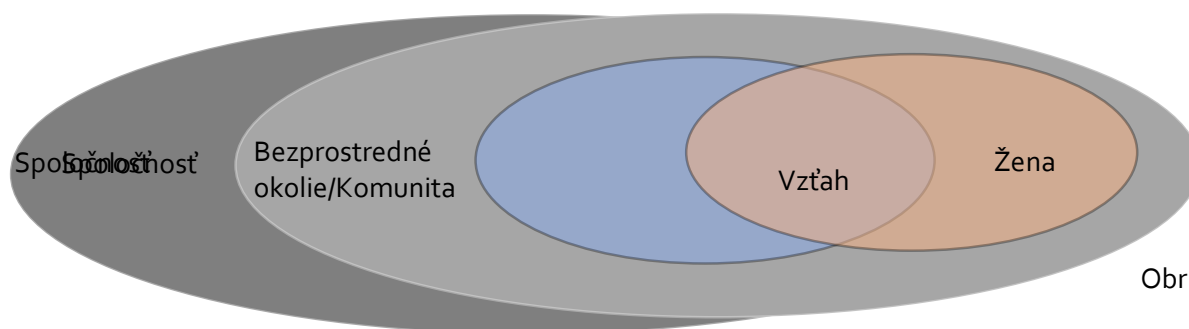
V uplynulých päťdesiatich rokoch sa do riešenia problematiky násilia na ženách zapojili rôzne verejné i neverejné inštitúcie a vedné disciplíny, vrátane trestného a rodinného práva, psychológie, sociálnej práce, rodových štúdií, verejného zdravotníctva, pedagogiky, osobitne rodovo citlivej pedagogiky a feministických štúdií. Do značnej miery každá z týchto disciplín nazerala a skúmala násilie na ženách z vlastnej perspektívy. Z toho plynú rozdiely v ponímaní problematiky, ako aj v názoroch na faktory vedúce k vzniku násilia. Patriarchát, sociálne a spoločenské znevýhodnenie, spôsob rodičovskej výchovy alebo psychopatológia boli ponúkané ako primárne faktory ovplyvňujúce výskyt násilia na ženách. S rastom vedeckých poznatkov došlo k uznaniu, že násilie na ženách a v rodinách je výsledkom prítomnosti, alebo naopak absencie, viacerých individuálnych, situačných a spoločenských faktorov.

Komplexnosť poznatkov o násilí na ženách a v rodinách, ktoré sa podstatou a dopadmi líšia od inej násilnej činnosti, viedlo k vytvoreniu socio-ekologického modelu, ktorý znázorňuje širokú škálu faktorov zvyšujúcich riziko násilia v rovine individuálnej, vzťahovej, komunitnej a spoločenskej a poukazuje na ich vzájomné vzťahy a podmienenosť⁶. Pravdepodobnosť, že sa muž stane násilníkom alebo sa v konkrétnej komunite bude násilie vyskytovať vo zvýšenej miere, je výsledkom vzájomných vzťahov faktorov na piatich rovinách socio-ekologického modelu. Zahŕňajú individuálnu skúsenosť, osobnostné vlastnosti a schopnosti násilníka a osoby zažívajúcej násilie alebo ohrozenej násilím, kontext v ktorom sa odohráva ich život, vrátane sociálnych charakteristík a zdravotného stavu. Zohľadňuje aj vplyv okolia, ktoré na základe spoločenských noriem kladne či záporne hodnotí, ktoré správanie je prijateľné pre ženy a mužov, vrátane používania násilia a moci, možnosti prejaviti city, priznať bezradnosť či žiadať o pomoc. Tieto normy a spoločenské očakávania sú určované a formované štrukturálnymi faktormi, najmä rozdelením ekonomickej moci a rozhodovania medzi mužov a ženy a činnosťou inštitúcií a autorít, vrátane náboženských, ktoré ovplyvňujú predstavy a normy o morálke, politickom a ekonomickom systéme. Napokon sa premietajú v právnych aj faktických nástrojoch a postupoch, ktoré sú dostupné pre ochranu a podporu osôb zažívajúcich násilie alebo ohrozeným násilím.

V socio-ekologickom modeli žiaden faktor nie je sám o sebe dostatočne dominantný a výskyt, intenzita a formy násilia sú ovplyvnené prítomnosťou alebo neprítomnosťou viacerých faktorov, a ich kombináciou. Nie každý muž, ktorý bol obeťou alebo svedkom násilia v detstve, bude násilný voči svojej partnerke a deťom. Aj keď je impulzívnej povahy, nemusí si svoj názor či „poslušnosť“ ženy a detí vynucovať násilím, ak sú jeho očakávania ohľadom partnerstva a rodinného života založené na uznaní rovnocennosti ženy a muža. Ak širšia rodina, priatelia, komunita nebudú tolerovať násilie, horšia sociálna a ekonomická situácia a stres, napríklad v dôsledku straty práce, nevyústi v násilie. Žena zažívajúca násilie má väčšiu šancu vymaniť sa z násilného vzťahu, ak jej ekonomická sebestačnosť dáva istotu, že udrží vlastnými silami životnú úroveň pre seba a deti. Ženy významne podporuje, ak sa neobávajú odsúdenia alebo hanby za odchod zo vzťahu, a ak

⁶ Rizikové faktory po prvý krát identifikovala v socio-ekologickom modeli Lori L. Heise v práci *Násilie na ženách: Integrovaný ekologický model*, Heise L., *Violence against women*, 1998, str. 262-290

predpokladajú, že jej a deťom poskytnú zodpovedajúcu podporu tak bezprostredné okolie ako aj zodpovedné inštitúcie.

Obr. 4

Rodové usporiadanie Nerovnosti Diskriminácia Zaťaženie žien v prípade rozvodu	Normy: Akceptácia násilia v rodinách a na ženách Nárok vnucovať disciplínu ženám a deťom Tolerancia fyzického trestania detí Súvislosť medzi ctou muža a čistotou ženy Násilie v komunite Vyššia nezamestnanosť Chudoba	Násilie v detstve: Fyzické trestanie Svedok násilia v rodine Iné traumy Psychologické dysfunkcie Protispoločenské správanie Problematická vzťahová osoba	Vzťah: Nerovnocenné možnosti rozhodovania Chabá komunikácia Vysoká konfliktnosť vzťahu	Násilie v detstve: Sexuálne zneužívanie Iné traumy Svedkyňa násilia na matke
Kultúrne normy: Kultúrna pluralita Možnosti individuálneho vyjadrenia/rozhodovania Dôraz na čistotu žien a rodinnú česť	Nedostatočné sankcie: Nízky morálny a trestnoprávny postih násilia Nezasahovanie do súkromia	Postoje: Akceptácia násilia ako prostriedku riešenia konfliktov Akceptácia partnerského násilia Postoje založené na rodovej hierarchii alebo nejednoznačné postoje k rodovej rovnosti Trvanie na rodových rolách	Aréna násilia: <i>Situačné spúšťače:</i> Sex/Nevera Rozdelenie prostriedkov/práce v rodine Deti alebo príbuzní Pitie alkoholu u muža <i>Spúšťače patriarchálnej povahy:</i> Žena spochybniť autoritu muža Nedostatočné napĺňanie očakávaní vyplývajúcich z rodových rolí Uplatnenie autonómie ženy	Postoje: Tolerancia násilia na ženách
Ekonomické faktory: Ekonomický rozvoj spoločnosti Prístup žien k platenému zamestnaniu		Socio-demografické faktory: Nízky vek a úroveň vzdelania Závislosti Priatelia dopúšťajúci sa deliktov		Socio-demografické faktory: Mladší vek (násilie v dospelosti) Nízka podpora okolia
				Faktory, ktoré pôsobia odlišne v rôznych podmienkach: Zamestnanosť žien Prístup žien k majetku

Socio-ekologický model (Obr. 4), okrem výpočtu faktorov, ktoré prispievajú k výskytu násilia na ženách a v domácom násilí, prináša prehľad o možnostiach intervencií na rôznych úrovniach a znázorňuje, čo v boji proti násilíu na ženách a násilíu v rodinách nemožno opomenúť. Skúmanie a triedenie rôznorodých faktorov a identifikovanie čiastkových cieľov intervencií v rôznych oblastiach spája spoločný cieľ, ktorým je predchádzanie a znižovanie násilia na ženách a v rodinách a to ponúka príležitosť zjednotiť sa na spoločnom prístupe, ktorý prinesie zosúladenie a systematizáciu postupov na prevenciu a elimináciu násilia na ženách a domáceho násilia.

Na každej z piatich úrovní sú prítomné faktory súvisiace s postojmi k rovnosti žien a mužov, rodovými rolami a predstavami o nich. Preto podpora rodovej rovnosti a boj proti rodovým stereotypom zohráva kľúčovú úlohu pri prevencii násilia na ženách a domáceho násilia. Doterajšia prax ukazuje, že faktormi podmieňujúcimi a prispievajúcimi k vzniku a pretrvávaniu násilia a kľúčovými oblasťami pre formovanie spoločenských a právnych noriem a usporiadania spoločenských a medziludských vzťahov sú:

- **Nedostatok rovnosti žien a mužov:** napr. striktné nazeranie na nemennosť rodových rolí žien a mužov, nízka podpora rodovej rovnosti a prehliadanie rodovej diskriminácie, kultúra maskulinity, podporujúca domnelú mužskú dominanciu a nároky;
- **Kultúrno-spoločenský názor na násilie:** napr. sociálne normy a postupy podporujúce násilie, vrátane jeho prehliadania a bagatelizovania či podpory určitým prejavom sily a moci, nedostatočné spoločenské a/alebo právne postihovanie násilia;
- **Obmedzenia ochrany a podpory pred násilím (legislatívne a/alebo faktické):** napr. uprednostňovanie ochrany súkromia a nedotknuteľnosti rodinného života, nerovný prístup k finančným a materiálnym zdrojom, obmedzená dostupnosť špecializovanej ochrany a podpory.

2.3. Prevencia násilia na ženách a domáceho násilia

Prevencia násilia je činnosť, ktorej výsledkom je zníženie výskytu násilia a z neho vyplývajúcich škôd, ako aj zníženie počtu osôb, ktoré zažívajú a páchajú násilie. Preventívna činnosť sa zameriava predovšetkým na príčiny násilia a ich cieľom jej významne znížiť alebo odstrániť faktory, ktoré vedú k jeho vzniku a pokračovaniu. Prevencia sa odohráva na troch úrovniach ako prevencia primárna, sekundárna a terciárna.

Cieľom **primárnej prevencie** je zabrániť vzniku problému. V strede záujmu primárnej prevencie sú spoločenské a situačné faktory, ktoré umožňujú násilie. Napríklad znižovanie a odstraňovanie ekonomických nerovností medzi mužmi a ženami znižuje pravdepodobnosť, že budú dievčatá a ženy s ohľadom na ich slabšie ekonomické postavenie v závislej pozícii na partneroch a manželoch a zvyšuje ich možnosti vysporiadať sa s násilím. Zvyšovanie podielu žien v riadiacich pozíciách, v parlamente a vo vláde ukazuje dievčatám, že ženy môžu samy rozhodovať a ich rozhodnutia sú rešpektované. To opäť posilňuje možnosť dievčat a žien zaujať rozhodný postoj k násilíu, ktoré ich ohrozuje alebo zažívajú. Na strane druhej, ak ukážeme chlapcom, že ich pocity sú dôležité a citlivosť je dobrou vlastnosťou muža, zvýšime pravdepodobnosť, že sa v budúcnosti budú vedieť vyjadriť širšou škálou nástrojov, ako použitím sily. Primárnu prevenciu, ktorá sa zameriava na rovnosť žien a mužov a rovnocenne podporuje ich vzdelanie, zamestnanosť, úroveň telesného a duševného zdravia a podobne, nazývame sociálnou primárnou prevenciu. Vhodnými aktivitami je možné ju predovšetkým realizovať v rámci celého procesu výchovy a vzdelávania. Primárnu prevenciu v rámci výchovy a vzdelávania dopĺňajú aj rôznorodé kampane alebo miestne programy, ktorých cieľom je posilniť spolupatričnosť v komunite a zvýšiť záujem o bezpečnosť a blaho jej členov a členiek.

⁷ Reflecting on primary prevention of violence against women, Wahlen I., Wall L., ACSSA, 2011

Sekundárna prevencia sa zameriava na zúženú skupinu ľudí, ktorí sú vo vyššom riziku, že budú páchať násilie alebo sa stanú obeťami násilia. Cieľom sekundárnej prevencie je rýchlo a efektívne zamedziť bezprostredne hroziacemu násilnému správaniu alebo viktimizácii prostredníctvom špeciálnych programov zameranými na rizikovú skupinu alebo jednotlivca. Sekundárnu prevenciu možno realizovať programami, v ktorých je pod odborným vedením osobám so sklonom k násiliu alebo osobám ohrozeným násilím poskytnutá možnosť nájsť vlastnými silami, prípadne s podporou komunity alebo odborníkov a odborníčok, cestu z násilia. Intervencie patriace do oblasti sekundárnej prevencie sú vysoko relevantné v prípade detí z komunit, kde sa vo vyššej miere vyskytuje násilná činnosť alebo v prípadoch, ak sú svedkami násilia na ženách. Výskumy potvrdili, že násilie v rodinách, aj keď deti nie sú bezprostredným objektom útokov násilnej osoby, má nielen zásadný význam na ich telesný a duševný vývoj, ale aj zvyšuje pravdepodobnosť, že ak otec pácha násilie na matke, chlapci sa skôr budú správať v dospelosti násilie a dievčatá skôr zažijú vo svojom živote násilie, ako ich rovesníci, ktorý takto násiliu počas detstva a mladosti neboli vystavení/-é⁸.

Terciárna prevencia má za cieľ zabrániť opakovaniu alebo pokračovaniu násilia. Nastupuje vtedy, ak už k násilnému skutku prišlo. Neobmedzuje sa len na zabránenie páchatelovi v ďalšom násilí a na jeho potrestanie, ale aj na zmenu v postojoch a správaní násilníka. Príkladom sociálnej intervencie zameranej na násilníkov sú tzv. programy pre páchatelov. Ich cieľom je eliminovať fyzické, sexuálne a emocionálne zneužívanie a násilie. Sociálno-intervenčné programy pre páchatelov ich nabádajú, aby prevzali zodpovednosť za svoje činy a menili svoje postoje a názory na ženy. V strede záujmu je predovšetkým bezpečnosť osoby zažívajúcej násilie a ohrozenej násilím, jej záujem a jej prospech. Pozornosť nie je zameraná na psychopatológiu jednotlivcov, ale na učenie sa, ako si vybrať a rozvíjať nenásilné správanie, emócie a postoje.

V centre záujmu terciárnej prevencie stoja aj osoby, ktoré násilie zažili a ich osobitné potreby a záujmy. Podpora a ochrana osôb zažívajúcich násilie a zabránenie ich sekundárnej viktimizácii patrí k cieľom terciárnej prevencie rovnako, ako potrestanie páchatelov. Skúsenosti z praxe ukazujú, že efektivita represívneho aparátu je priamo závislá na spôsobe, akým sa pristupuje k obetiam a zohľadňovaní ich špecifickej situácie. Preto sú piliermi terciárnej prevencie psycho-sociálna podpora a právna ochrana a pomoc osobám zažívajúcim násilie, ktoré sú založené na jasnom postoji odmietajúcom násilie a nespochybňovaní a nezľahčovaní skúseností osôb zažívajúcich násilie.

Medzi jednotlivými úrovňami prevencie neexistuje presne vymedzená hranica. Je veľmi pravdepodobné, že aj v jednotlivom prípade bude potrebné použiť súčasne nástroje z dvoch či všetkých troch oblastí. Príkladom môže byť situácia, keď pri aktivite primárnej prevencie v triede, jeden zo žiakov zaujme rezolútny postoj odmietajúci neprijateľnosť násilia a na príklade vlastnej skúsenosti demonštruje vhodnosť presadenia vlastnej vôle silou. Následne po jeho explicitnom opise násilnej scény sa deti rozosmejú a dievčina, o ktorej ste už v minulosti predpokladali, že zažíva násilie, silne emotívne zareaguje: rozkričí sa alebo vybehne v slzách z triedy. Čeliac takejto situácii, budú musieť pedagógovia a pedagogičky pracovať na všetkých troch úrovniach prevencie: kolektív sa nachádza na úrovni primárnej a je potrebné mu zdôrazniť, že násilie nikdy nie je smiešne a vtipy o násilí zľahčujú jeho dopady a tak prispievajú k tolerancii násilia. Chlapec je vhodným subjektom na intervenciu na úrovni sekundárnej prevencie, nakoľko jeho názor môže svedčiť tomu, že je u neho zvýšené riziko, že je alebo sa stane páchatelom násilia. Dievča je potrebné v súkromí a v pokoji ubezpečiť o tom, že jeho pocity a skúsenosti sú legitímne, pretože sa rozprávalo o náročnej téme, a ponúknuť mu možnosť povedať viac, ak má záujem.

⁸ Violent childhood experiences and the risk of intimate partner violence in adults: Assessment in a large health maintenance organization, Whitfield C.L. a kol, Journal of Interpersonal Violence, 2003, str. 166-185.

Porovnanie a hodnotenie účinnosti iniciatív na predchádzanie a znižovanie násilia na ženách potvrdzuje⁹, že hoci vznik a pretrvávajúce násilie na ženách a v rodinách nie je možné pripísať výlučne jednému faktoru, boj proti nemu nesmie opomínať a preventívne aktivity musia byť namierené na:

- *normy a názory vzťahujúce sa k rodovým roliam a stereotypom,*
- *vystavenie násiliu v detstve,*
- *podporu ekonomickej nezávislosti žien,*
- *zmeny právneho poriadku v záujme ochrany a podpory obetí (prístup zameraný na obeť).*

Porovnanie a hodnotenie účinnosti iniciatív na predchádzanie a znižovanie násilia na ženách

Normy a názory vzťahujúce sa k rodovým roliam a stereotypom

Teoretické východiská a tvrdenia	Relevantnosť a argumenty
Násilie na ženách je výsledkom sociálnych noriem ¹⁰ a vzťahov, ktoré mužom priznávajú moc kontrolovať správanie žien a vytyčovať hranice slobody uplatnenia a rozhodovania žien v súkromnom aj verejnom živote.	Kvalitatívne a kvantitatívne výskumy potvrdzujú, že akceptácia použitia mužskej autority voči ženám ako prostriedku na udržanie poriadku v rodine a „cti“ žien ako dcér, manželiek a matiek, zvyšuje podiel násilia voči dievčatám a ženám v spoločnosti, ako aj intenzitu foriem násilia a jeho dôsledkov. Aká je účinná intervencia? Iniciatívy, ktorých cieľom je meniť socio-kultúrne normy, vykazujú v dlhodobom hľadisku pozitívny efekt na výskyt násilia a najmä na jeho formy a intenzitu. Je potrebné ďalej hodnotiť a inovovať spôsoby, akým sa zmena socio-kultúrnych noriem uskutočňuje a ako je možné poznatky z oblasti sociálnych noriem efektívne využiť na boj proti násiliu na ženách, najmä násiliu v intímnych vzťahoch a násiliu v rodinách.

Vystavenie násiliu v detstve

Teoretické východiská a tvrdenia	Relevantnosť a argumenty
Detskí svedkovia násilia na ženách a deti zažívajúce násilie v rodine nesú dlhodobé následky vznikajúce v dôsledku zažívania stresu a traumy. Ovplyvňuje to ich telesný	Empirické výskumy vo vyspelých krajinách potvrdzujú vzťah medzi vystavením násiliu v detstve a rizikom niektorých foriem násilia na ženách v dospelom živote. Miera rizika správať

⁹ What works to prevent partner violence? An evidence overview, Lori L. Heise, Centre for Gender Violence and Health, LSHTM, 2011

¹⁰ Sociálne normy sú zdieľané očakávania skupiny alebo spoločnosti ohľadom správania jej členov a členiek. Veľmi silno ovplyvňujú individuálne názory, rozhodovanie alebo konanie, pretože odchýlky od kolektívneho očakávania sú obyčajne sankcionované napr. nesúhlasom, hanbou, výčitkami a pod., v krajnom prípade môže mať sankcia podobu vylúčenia zo skupiny alebo spoločnosti.

aj duševný vývoj a schopnosti. Súčasne sa zvyšuje riziko, že násilie bude súčasťou ich dospelého života, vzťahov a rodiny.

sa násilne je vyššia ako zažívať násilie.

Rovnako výskumy potvrdzujú, že muži, ktorí sa správajú násilne voči ženám, majú sklon násilie používať aj voči iným osobám. Protispoločenské správanie je jedným z významných ukazovateľov na budúce násilie v intímnych vzťahoch v budúcnosti.

Aká je účinná intervencia?

Programy na zlepšenie vzťahov detí a rodičov a zvyšovanie rodičovských kompetencií majú pozitívny vplyv na predchádzanie a znižovanie agresivity detí, porúch ich správania a protispoločenského konania. Je potrebné ďalej budovať skúsenosti s iniciatívami, ktoré sa zaoberajú rodovou socializáciou, pozitívnou výchovou k disciplíne a podporujúcimi zdravý vývoj detí.

Podpora ekonomickej nezávislosti žien

Teoretické východiská a tvrdenia

Zlepšenie ekonomickej nezávislosti žien posilňuje ich postavenie a nezávislosť v partnerskom vzťahu a zvyšuje ich možnosti opustiť násilníka.

Relevantnosť a argumenty

Najmä z dlhodobého hľadiska je preukázané, že podpora ekonomickej nezávislosti žien môže znížiť násilie na ženách a domáce násilie. V krátkodobom hľadisku niektoré ženy môžu benefitovať zo vstupu na trh práce či začatia podnikania, v iných prípadoch tomu tak nemusí byť.

Aká je účinná intervencia?

Z dlhodobého hľadiska je preukázané, že posilnením ekonomickej nezávislosti žien sprevádzaným podporou rodovej rovnosti a zmenami v stereotypných náhľadoch na rodové roly mužov a žien, je možné dosiahnuť zníženie násilia.

Zmeny právneho poriadku v záujme ochrany a podpory obetí (prístup zameraný na obeť¹¹)

Teoretické východiská a tvrdenia

Rovnocenný prístup k spravodlivosti a efektívnej právnej ochrane osôb zažívajúcich násilie a ohrozených násilím je v centre verejného záujmu.

Relevantnosť a argumenty

Stíhanie a odsúdenie páchatela sa považuje za prostriedok zvýšenia bezpečnosti a zníženia kriminality. Štatistiky o počte trestných stíhaní a odsúdení v prípadoch násilia na ženách a domáceho násilia ale nevypovedajú o jeho prosnom rozsahu. S osobitným charakterom násilia v súkromí rodiny priamo súvisí jeho vysoká latentnosť. Preto je v značnej miere skrytým problémom, jeho skutočný rozsah nebude nikdy presne známy.¹² Zvýšenie hrozby trestnoprávnymi následkami alebo ich zväčšovanie, môžu pôsobiť odstrašujúco, na druhej strane pre niektoré ženy zažívajúce násilie môže byť hroziaci trestnoprávny postih ich partnerov a otcov ich detí prekážkou pre riešenie situácie.

Aká je účinná intervencia?

Osobitné zákony na ochranu pred násilím a na ochranu a podporu žien zažívajúcich násilie kladú ich záujmy a ochranu a podporu do centra všetkých opatrení a postupov. Vo viacerých krajinách, boli prijaté takéto osobitné normy (napr. Španielsko, Rakúsko). Skúsenosti s anglo-amerického prostredia potvrdzujú úspešnosť koordinovaných programov na miestnej úrovni pri ochrane a podpore osôb zažívajúcich násilie. Ich výsledkom je aj zvýšenie úspešnosti stíhania páchatelov. Na výskyt a recidívu násilia na ženách a v rodinách majú len obmedzený dosah.

¹¹ Aktuálne medzinárodné štandardy, ktorých demokratické a právne štáty vytvorili v záujme predchádzania násiliu na ženách a domácejmu násiliu sú obsiahnuté v Dohovore Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu. Na úrovni Európskej únie ich reflektuje Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.

¹² Zhodnotenie využívania prostriedkov trestného práva proti domácejmu násiliu voči ženám a deťom, Generálna prokuratúra SR, 2002

3. NÁSILIE NA ŽENÁCH A DOMÁCE NÁSILIE

3.1. Pojem násilia na ženách a domáceho násilia

Nasledujúce definície sú v súlade s pojmami ukotvenými v Dohovore Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor) a ustanovení Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.

Násilie na ženách (Violence against women, VAW) sa považuje za porušenie ľudských práv a formu diskriminácie žien. Predstavuje všetky činy rodovo podmieneného násilia, ktoré majú alebo môžu mať za následok (alebo pravdepodobne môžu spôsobiť) telesnú, sexuálnu, psychickú ale aj ekonomickú ujmu alebo utrpenie žien vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo svojvoľného zbavenia slobody, či už vo verejnom alebo v súkromnom živote.

Rodovo podmienené násilie (Gender-based violence, GBV) je namierené voči určitej osobe z dôvodu jej pohlavia, rodovej identity alebo rodového vyjadrenia alebo neprimerane postihuje osoby určitého pohlavia. Môže obeti spôsobiť telesnú, sexuálnu, psychickú ujmu alebo majetkovú škodu¹³. Zahŕňa násilie páchané blízkou osobou, sexuálne delikty, obchodovanie s ľuďmi, otroctvo a rôzne formy škodlivých praktík, ako napríklad nútené manželstvá, mrzačenie ženských pohlavných orgánov a takzvané trestné činy spáchané v mene cti.

Domáce násilie (Domestic violence, DV) sú rôzne skutky fyzického, psychického, sexuálneho a majetkového násilia, ktoré je charakteristické najmä tým, že násilie pácha osoba, ktorá s obeťou je, alebo bola, v manželskom alebo partnerskom zväzku, alebo je iným rodinným príslušníkom obete bez ohľadu na to, či páchatel s obeťou žije alebo žil v spoločnej domácnosti.¹⁴

Poznámka:

Často sa na označenie osoby, ktorá sa stala terčom domáceho násilia alebo násilia na ženách používa pojem „obeť“. Uprednostňujeme, v súlade s inými zdrojmi, ktoré sa snažia uznať postavenie osôb zažívajúcich násilie, používanie termínov „**osoba, ktorá zažíva násilie**“ alebo „**žena zažívajúca násilie**“. Tieto pojmy podľa nášho názoru lepšie vyjadrujú, že osoby zažívajúce násilie na ženách a domáce násilie nie sú pasívne a, aj keď to nemusí byť zreteľné pre okolie, aktívne konajú na svoju ochranu pred násilím. Takéto uznanie je zdrojom výraznejšieho posilnenia osôb zažívajúcich násilie a naznačuje, že ich situácia je dynamická a je ju možné zmeniť.

V právnom kontexte sa spravidla používajú pojmy podozrivý, obvinený, obžalovaný alebo odsúdený na označenie osoby páchajúcej násilie. V príručke používame pojem násilník prípadne násilná osoba. Na označenie poškodenej strany slovenský právny poriadok používa pojem „poškodený“. Pojem obeť nie je doposiaľ v slovenskom právnom poriadku definovaný.

Termín „**deti**“ označuje v zásade všetky nepľnoleté osoby mladšie ako 18 rokov. Odporúčané postupy sa však vzťahujú aj na mladých dospelých, ak zažili alebo boli ohrození násilím. Deti zažívajúce a ohrozené násilím a detský svedkovia násilia majú nárok na osobitnú ochranu a ich najlepší záujem musí byť zohľadňovaný v každom type konania v prípadoch násilia na ženách a domáceho násilia.

¹³ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ods. (17)

¹⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ods. (18)

Násilie je nielen protiprávnym činom proti spoločnosti, ale aj porušením individuálnych práv osôb zažívajúcich násilie. V súčasnosti sa na túto skutočnosť kladie nový dôraz, čo v roku 2012 na európskej úrovni vyústilo do prijatia *Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov*. Akcentuje sa potreba v pomyselnom trojuholníku medzi ochranou záujmov spoločnosti (trestným stíhaním), právami násilnej osoby a právami ohrozenej osoby, vyzdvihnúť osobnú situáciu a okamžité potreby ohrozenej osoby pri plnom rešpekte k jej fyzickej, mentálnej a morálnej integrite. Zohľadnenie potrieb osôb zažívajúcich násilie im pri vymáhaní spravodlivosti a poriadku v spoločnosti na jednej strane priznáva legitímne (aktívne) postavenie, na strane druhej zvyšuje úspešnosť nastolenia spravodlivosti a poriadku. Ženy a deti zažívajúce násilie sú osobitne zraniteľné¹⁵. Je potrebné starostlivo hodnotiť potrebu prijatia osobitných opatrení na ochranu ich záujmov, pretože sú osobitne ohrozené sekundárnou a opakovanou viktimizáciou, zastrašovaním a pomstou¹⁶. Osobitne významnou skutočnosťou je v tomto ohľade fakt, že postavenie osoby zažívajúce násilie je potrebné uznať bez ohľadu na skutočnosť, či bol násilník identifikovaný, zaistený, stíhaný, alebo odsúdený, a bez ohľadu na rodinný vzťah medzi nimi¹⁷.

3.2. Formy násilia na ženách, cyklus domáceho násilia a používania sily

Hoci pojem „násilie“ nie vo všeobecných právnych predpisoch Slovenskej republiky definovaný, súčasná teória a prax ustálila, že násilie je každá forma ubližovania, prejavu nadvlády, vyhrážania sa, zneužívania moci, fyzického a sexuálneho nátlaku. Násilie sa odlišuje od hádky/ konfliktu. V konflikte sa stretnú rovnocenné strany, kým násilie je, keď jedna strana zneužije prevahu moci. Násilník používa moc nad svojou obeťou a častým cieľom násilia je priviesť obeť do bezmocnosti, podrobiť si ju, čo násilníkovi prináša istú formu uspokojenia¹⁸.

V násilných intímnych a bývalých intímnych vzťahoch, používajú násilníci násilie alebo sa ním vyhrážajú na vynútenie svojich požiadaviek.¹⁹ Takéto násilie na ženách v párových vzťahoch sa začína donucovaním, kontrolovaním a postojmi, ktoré vo väčšine prípadov vedú k fyzickému násiliu. Články 33 až 39 Istanbulskeho dohovoru identifikujú formy násilia, ktoré treba považovať za trestné činy:

- **fyzické násilie** znamená telesnú ujmu v dôsledku použitia priamej alebo nezákonnej fyzickej sily, vrátane násilia, dôsledkom ktorého dôjde k úmrtiu obeť;
- **psychické násilie** je akékoľvek úmyselné konanie, ktoré vážne narúša psychickú integritu inej osoby prostredníctvom nátlaku alebo hrozieb;
- **nebezpečné prenasledovanie** je akákoľvek forma priamej alebo nepriamej kontroly alebo dozoru nad obeťou, s fyzickým kontaktom alebo bez neho. Väčšinou k nemu dochádza po ukončení vzťahu, ale môže sa tiež vyskytnúť počas vzťahu. Okrem iného sem patrí aj obťažovanie online alebo offline, sledovanie, špionáž, ktoré u obeť spôsobujú strach o svoje bezpečie;
- **sexuálne násilie, vrátane znásilnenia** zahŕňa všetky formy pohlavného aktu úmyselne vykonaného na druhej osobe bez jej slobodného súhlasu. Zahŕňa vaginálne, análne alebo orálne preniknutie sexuálneho charakteru akoukoľvek časťou tela alebo predmetom bez súhlasu dotknutej osoby; iné činnosti sexuálneho charakteru bez súhlasu dotknutej osoby; prinútenie inej

¹⁵ ods. 17, 18, 38 a 57 Preambuly Smernice o obetiach.

¹⁶ ods. 55, 56 a 61 Preambuly Smernice o obetiach.

¹⁷ Ods. 19 prvá veta Preambuly.

¹⁸ Uznesenie NS SR zo dňa 15.10.2012, sp. zn. 5 M Cdo 10/2012.

¹⁹ Walker, L (1979). Ženská sieň slávy [Women's Hall of Fame]. Ed D. Colorado.

osoby bez jej súhlasu zapojiť sa do aktivít sexuálneho charakteru s tretou osobou. Patria sem tiež nechcené činnosti sexuálneho charakteru medzi manželmi;

- **manželstvo z donútenia** sa týka fyzickej a psychickej sily vyvíjanej na obeť, aby nedobrovoľne vstúpila do manželstva. V rámci Istanbulskeho dohovoru sem tiež patrí vylákávanie osoby vycestovať do zahraničia so zámerom prinútiť ju, aby vstúpila do manželstva;
- **mrzačenie ženských pohlavných orgánov** predstavuje vykonávanie, napomáhanie pri výkone alebo podnecovanie, prinucovanie, či obstaranie rezania, šitia alebo odstránenia vonkajších ženských genitálií alebo ich časti z iných než terapeutických dôvodov;
- **nútené umelé prerušenie tehotenstva a násilná sterilizácia** sa týkajú ukončenia tehotenstva alebo ukončenia schopnosti prirodzenej reprodukcie ženy či dievčata bez jej predchádzajúceho informovaného súhlasu;
- **sexuálne obťažovanie** je verbálne, neverbálne alebo fyzické konanie sexuálnej povahy, ktoré je zo strany obeť nechcené.

3.3. Cyklus násilia

Cyklus násilia je model, ktorý umožňuje lepšie porozumieť dynamike domáceho násilia. Tri fázy násilia na seba nadväzujú a majú tendenciu sa v rôznych časových intervaloch opakovať, pokiaľ ich nepreruší sama žena, alebo nie sú prerušené prostredníctvom ochrany a podpory, ktoré jej boli poskytnuté.²⁰ Počas všetkých jednotlivých fáz môže byť násilník navonok milujúci a pokojný. Napriek tomu jeho správanie voči ohrozeným osobám prerastie do niektorej z foriem násilia.

Fáza zvyšovania napätia

Táto fáza môže trvať niekoľko minút až niekoľko mesiacov. Násilník navodzuje drobnými incidentmi verbálneho, emocionálneho či fyzického charakteru atmosféru strachu. Časom stúpa ich intenzita a frekvencia. Násilník vyhľadáva zámienky na agresiu, prejavuje sa viac agresívne, žiarlivo. Ohrozená osoba a jej deti sa v tomto štádiu doslovne „snažia byť neviditeľné“, neurobiť chybu, vychádzať vo všetkom v ústrety a zároveň sa pripraviť na fázu výbuchu.

Fáza výbuchu

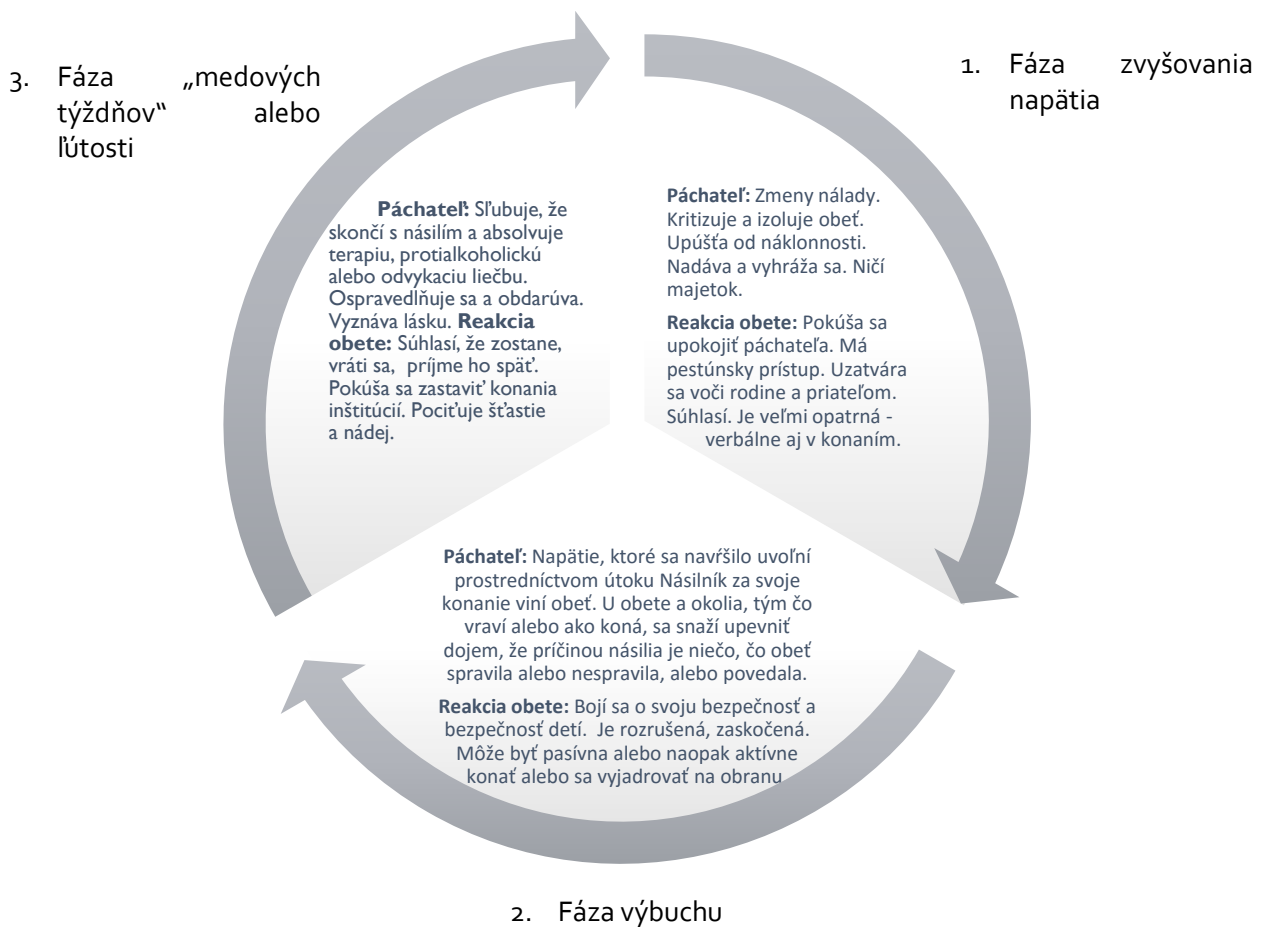
Napätie, ktoré sa navrášilo počas prvého štádia nie je viac udržateľné a typicky nasleduje útok. Spúšťačom je vždy vnútorné rozpoloženie násilníka, i keď sa navonok môže zdať, že príčinou bolo konanie či správanie sa ženy alebo detí. To je však len zámienka a klam. Výbuch je deštruktívny, ide o samotný akt násilia, ktoré môže mať rozličnú intenzitu a trvanie. Môže byť mierny alebo silný, môže trvať niekoľko minút alebo dní. Rozhodnutie opustiť násilníka môže kedykoľvek spôsobiť výbuch násilia, ktoré môže byť veľmi intenzívne.

Fáza medových týždňov

V tejto fáze je prítomné najmenšie napätie a hrozí najmenšie nebezpečenstvo. Často ju charakterizuje milujúce správanie – násilník sa správa kajúcnice, ospravedlňuje sa, sľubuje, kupuje kytice, rodinné výlety, pomáha v domácnosti a pod. Žena zažíva muža, do ktorého sa zamilovala. Je to strategický krok násilníka, ktorým potláča potenciálne snahy zo vzťahu odísť, prípadne znižuje podporu okolia tomuto kroku. Ak žena vo fáze výbuchu konala na svoju ochranu a ochranu detí, v tejto fáze sa môže k násilníkovi vrátiť, vezme späť návrh na rozvod manželstva, trestné oznámenie a snaží sa veci urovnať. V tejto fáze je pre ňu bez podpory veľmi ťažké rozhodnúť sa pre ukončenie vzťahu.

²⁰ Walker, L (1979). Ženská sieň slávy [Women's Hall of Fame]. Ed D. Colorado.

Obrázok 5: Cyklus násilia: opakujúci sa mechanizmus zneužívania

Obdobie popretia

Medzi 2. a 3. fázou násilník a osoba zažívajúca násilie či bezprostrední svedkovia násilia môžu prejsť obdobím popretia násilia. Násilník aj ohrozené osoby majú tendenciu podceňovať alebo zľahčovať násilie, ktoré sa udialo. Násilník popiera, že má nejaký problém. Ženy buď predstierajú, že sa vôbec nič nestalo alebo minimalizujú dôsledky a tvrdia, že sa to už určite nikdy nestane - sú to obranné mechanizmy ľudskej psychiky na vyrovnanie sa s traumatickými zážitkami.

Napriek tomu, že ohrozené osoby prechádzajú cyklom násilia, nemusia si uvedomovať striedanie jeho fáz a rozpoznať, že násilie nabera na intenzite. Formou rozhovoru o zákonitosti striedania fáz násilia a o ich následnosti je možné upozorniť na skutočnosť, že násilie sa bude s najväčšou pravdepodobnosťou opakovať.

Najčastejšie prichádzajú osoby zažívajúce násilie do kontaktu s pomáhajúcimi profesiami alebo políciou bezprostredne po útoku. Útok mohol pre ne impulzom pre hľadanie ochrany a podpory alebo bol taký intenzívny, že je potrebné vyhľadať ošetrovanie alebo bola privolaná polícia. Každý takýto kontakt predstavuje príležitosť na prelomenie cyklu násilia. Vyžaduje si to citlivý a zodpovedajúci prístup smerujúci k posilneniu ohrozených osôb.

Dĺžka každej fázy cyklu a zreteľnosť jej charakteristík sa môže meniť najmä s ohľadom na:

- charakter a dĺžku trvania vzťahu;
- sociálno-ekonomické zázemie;
- formu násilia, ktoré zažíva žena a deti;
- prítomnosť detí alebo iných dotknutých osôb;
- prítomnosť závislostí na alkohole, inej návykovej látke alebo patologického hráčstva;

- pomoc a podporu, ktoré sú poskytnuté;
- mieru izolovanosti obete.

Niektoré štádiá sa môžu prekryvať, zatiaľ čo iné môžu nastúpiť o niekoľko dní, mesiacov až rokov. Takýto cyklus môže zo začiatku trvať viac než rok. S postupom času sa môže skrátiť tak, že sa opakuje každý týždeň či deň. Napokon sa fáza medových týždňov úplne stratí a zostane len cyklus napätia, výbuchu a popretia. V kontakte s ohrozenými osobami je dôležité orientovať sa, ako sa jednotlivé striedajú a ako dlho trvajú. Ak trvajú len krátko a prípadne nie je prítomná fáza medových týždňov, vypovedá to o tom, že násilie má stúpajúcu tendenciu a nebezpečenstvo, ktoré hrozí najmä životu a zdraviu je potenciálne vysoké.

Pre pochopenie situácie žien zažívajúcich násilie a detí je potrebné si uvedomiť, že vo väčšine prípadov násilníci vinia zo svojho násilného konania ženu alebo deti. To, čo urobili alebo neurobili malo násilníka vyprovokovať k násiliu²¹. Ženy zažívajúce násilie a ohrozené osoby zväčša zvyknú zverejniť násilie, napr. kontaktovať políciu alebo sociálne služby, vo vrcholnom štádiu cyklu, po útoku. Pomoc tiež hľadajú, keď majú pocit ohrozenia, alebo sú v nebezpečenstve a potrebujú bezprostrednú pomoc. Zverejnenie násilia a hľadanie pomoci je najrizikovejším obdobím, obavy zo straty moci a kontroly nad ženou a deťmi môžu vystupňovať násilie. Obvykle násilník používa hrozby, že ak žena odíde odníma jej deti, nebude mať prístup k bývaniu, peniazom alebo inému majetku rodiny a rodina, priatelia prípadne zamestnávateľ uvidia, „aká je v skutočnosti“. Pod vplyvom očakávania zhoršenia násilia a/alebo strát ženy zažívajúce násilia volia radšej cestu späť k násilníkovi alebo sa snažia akokoľvek zastaviť stíhanie násilníka, pretože tým hrozbám nevedia a nemôžu samostatne čeliť. Ženy zažívajúce násilie sa rozhodujú na základe realistických a konkrétnych možností. Ak sú možnosti ako sa vymaniť z násilia vzdialené alebo nedostupné, je cyklus násilia veľmi ťažké prelomiť.

3.4. Násilie na ženách v partnerských vzťahoch: vec moci a kontroly

Medzi významné faktory prispievajúce k násilnému správaniu mužov podľa socio-ekologického modelu patrí:

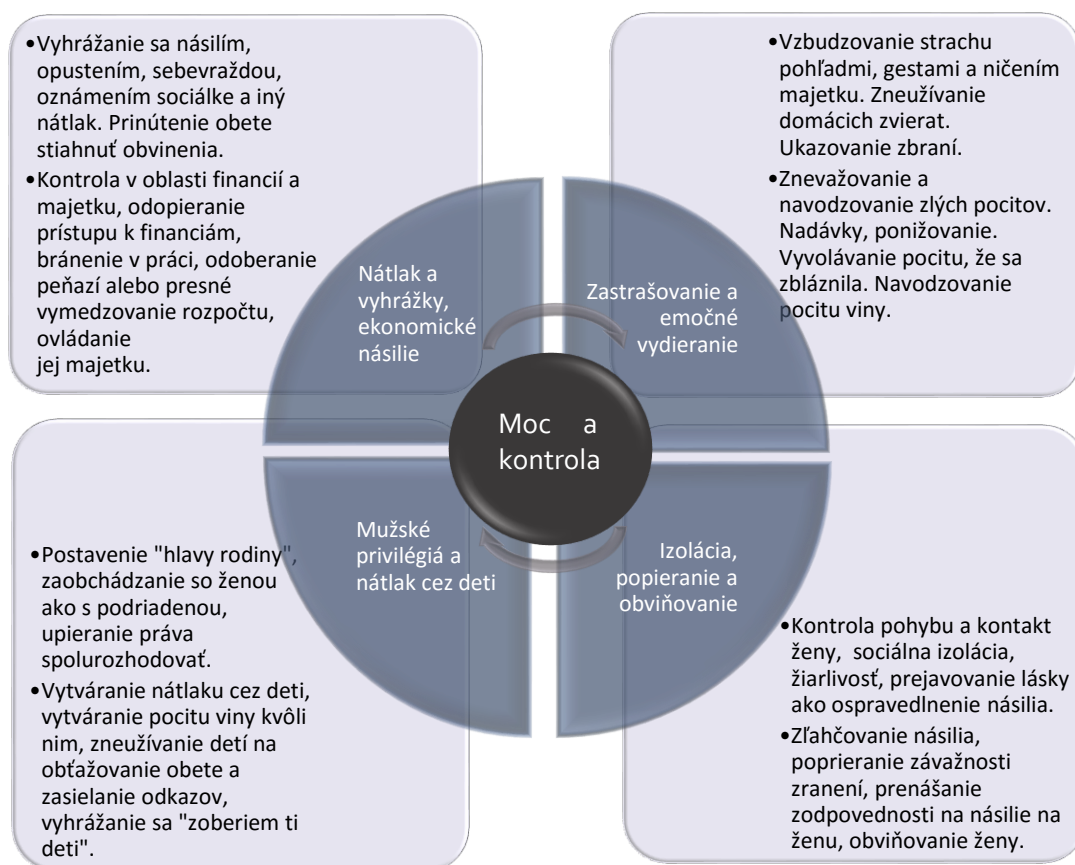
- Akceptácia násilia ako prostriedku riešenia konfliktov;
- Akceptácia partnerského násilia;
- Postoje založené na rodovej hierarchii alebo nejednoznačné postoje k rodovej rovnosti;
- Trvanie na vžitých rodových rolách.

Prejavy týchto faktorov sú premietnuté v teórii moci a kontroly popisujúcej násilie ako prostriedok na (násilné) udržanie ženy v jej „role“. Niektorí muži, bez ohľadu na vek, spoločensko-ekonomické postavenie a národnosť, nepripúšťajú, že partnerky ich nemusia bezvýhradne rešpektovať, môžu mať priateľov, reagovať na kritiku, mať vlastný názor, prípadne ich môžu opustiť a že môžu odmietat nastavené stereotypy mužskej a ženskej roly. Ohrozované a zneužívané ženy sa spravidla zľaknú, boja sa stupňovania násilia, či dokonca usmrtenia a zväčša sa o násilí ostýchajú hovoriť. Niekedy tiež násilie bagatelizujú alebo ospravedlňujú, keďže je pre ne ťažké priznať, že ich partner je násilný. Takéto priznanie často vnímajú ako spochybnenie vlastného úsudku a rozhodnutí, veď nik nevstupuje do vzťahu s očakávaním zneužívania ale z lásky a s vidinou harmonického vzťahu.

²¹ Preto nie je vhodné sa pýtať osôb zažívajúcich násilie „prečo“ nejakým spôsobom konali alebo sa rozhodovali, prípadne či by mohli urobiť inak, aby odvrátili výbuch násilia. Posudzovanie rozhodnutí a konaní, alebo jej osobnosti môže v ohrozenej osobe vyvolať dojem, že je jej pripisovaná vina zato, že je na nej páchané násilie.

Prejavy faktorov moci a kontroly, ktorými násilná osoba udržiava kontrolu a vlastnú domnelú moc je možné rozdeliť do štyroch okruhov, ktoré sú znázornené v **kruhu moci a kontroly**²² (obr. 6). Kruh moci a kontroly vysvetľuje rôzne prejavy zneužívania a spôsoby, akým na seba podporne pôsobia a ich súvislosť s uplatňovanou mocou a kontrolou. Tento model prispieva k pochopeniu dynamiky zneužívania medzi partnermi.

Obrázok 6: Kruh moci a kontroly

3.5. Dôsledky a vplyv násillia na ženy a deti

Ženy zažívajúce násillie a ich deti môžu čeliť krátkodobým i dlhodobým následkom – fyzickej, psychickej ujme, materiálnym stratám a zníženej kvalite života. Osobné predpoklady²³ a spoločenské faktory²⁴ v každom jednotlivom prípade násillia ovplyvňujú rozsah jeho deštruktívneho vplyvu. Každý faktor môže uľahčiť, alebo naopak sťažiť schopnosť žien zažívajúcich násillie prelomiť cyklus násillia.

Fyzická ujma v dôsledku násillia môže zahŕňať ktorúkoľvek z nasledovných foriem: modriny a škrabance, tržné rany a odreniny, rezné poranenia, bodné a sečné zranenia, poranenia brucha

²² The wheel of power and control was developed in the United States by the Domestic Abuse Intervention Project (DAIP). Viac informácií nájdete na stránke: www.theduluthmodel.org/training/wheels.html.

²³ Napr. predošlá skúsenosť s násilím, nedostatočná životaschopnosť, nízka sebadôvera a schopnosť zvládania stresu a násillia.

²⁴ Napr. prítomnosť detí, dostupnosť podpory, spoločenská izolácia, stupeň nebezpečnosti páchatela, prístup k službám.

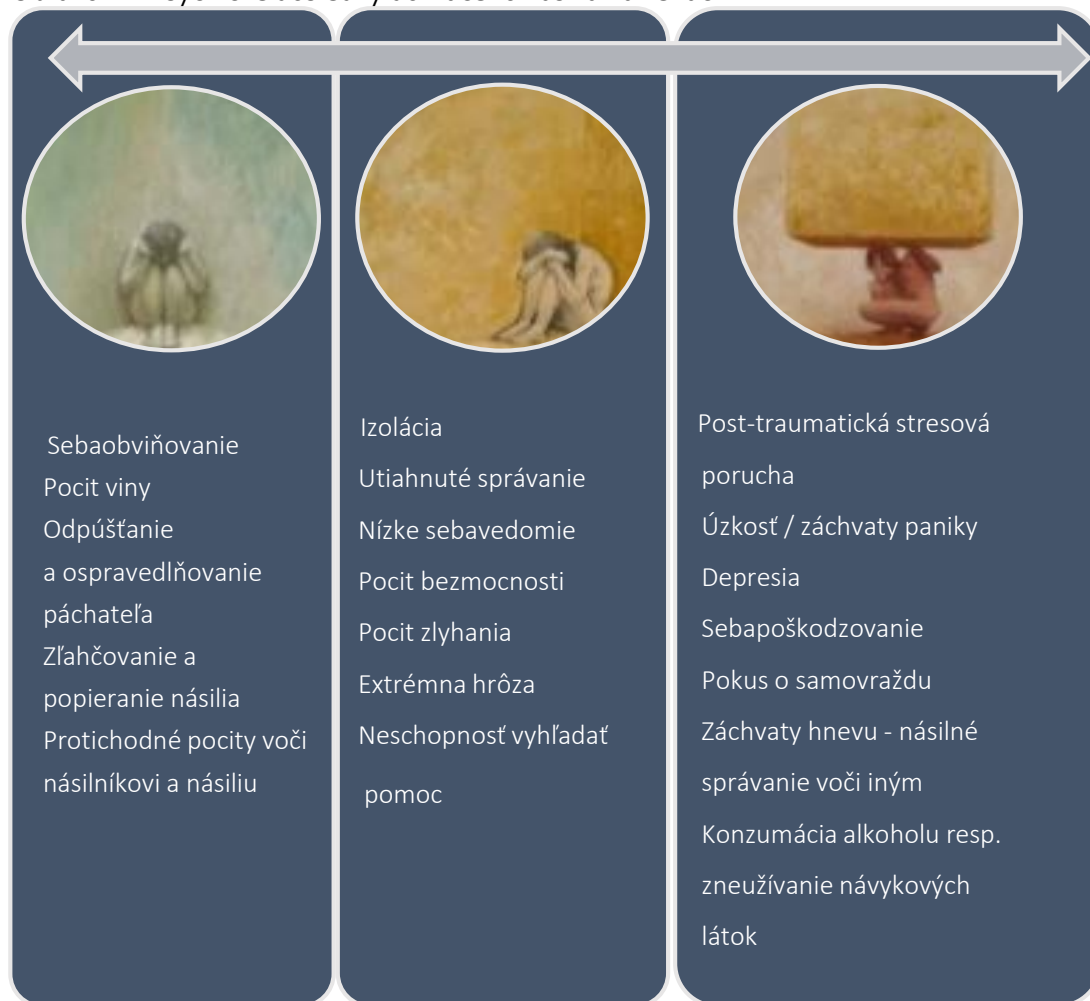
alebo hrudníka, zlomené kosti či zuby, popáleniny, poškodenie zraku a sluchu, poranenie hlavy, následky pokusu o uškrtenie alebo dusenie, poranenia chrbta a krku.²⁵ Následky nie sú spojené len s priamymi útokmi. Oveľa častejšie sa vyskytujú ochorenia označované ako „funkčné poruchy“ alebo „stavy spojené so stresom“. Patrí medzi ne syndróm dráždivého čreva / gastrointestinálne príznaky, fibromyalgia, rôzne druhy syndrómu chronickej bolesti a zhoršenie astmy. Zo štúdie Svetovej zdravotníckej organizácie²⁶ vyplýva, že v porovnaní so ženami, ktoré násilie nezažili ženy, ktoré násilie zažili (bez ohľadu na to kedy), dvakrát častejšie uvádzajú, že majú podlomené zdravie a trpia fyzickými a psychickými zdravotnými problémami.

Psychická ujma môže mať ničivé dôsledky na stav mysle ženy. Ženy dokážu opätovne nadobudnúť kontrolu nad svojím životom a posunúť sa vpred, ak im je poskytnutá pomoc, podpora a dôvera. Riešenie psychologických dôsledkov násilia nie je len vecou zodpovednosti psychológov. Na zvýšenie efektivity práce si musia všetky zúčastnené profesie uvedomiť, aký je psychický a emocionálny dosah násilia. Obrázok 8 uvádza rozsah možných následkov domáceho násilia na duševné zdravie obete-ženy.

²⁵ Heise L, Garcia Moreno C. Violence by intimate partners (2002). In: Krug EG et al., (eds). World report on violence and health. Ženeva, Svetová zdravotnícka organizácia. 87–121

²⁶ Garcia-Moreno C. et al. (2005) WHO multi-country study on women's health and domestic violence against women: initial results on prevalence, health outcomes and women's responses. Ženeva: Svetová zdravotnícka organizácia.

Obrázok 8. Psychické dôsledky domáceho násillia na ženách²⁷

Násillie na deťoch, zanedbávanie detí a iných rodinných príslušníkov zo strany žien je potrebné posudzovať v kontexte ich životnej situácie. Agresívne a násillné správanie alebo zanedbávanie môže byť indikátorom vyčerpania, pocitu bezmocnosti, strachu a zúfalstva ženy, ktorá sama zažíva násillie zo strany partnera. Preto v každom prípade násillia v rodinách, by malo prísť k dôkladnému zhodnoteniu, kto všetko sú osoby zažívajúce násillie. Profesionáli a profesionálky, ktorí dokážu rozpoznať príčiny takéhoto správania, by nemali osoby ohrozené alebo zažívajúce násillie obviňovať alebo spochybňovať ich hodnovernosť. Naopak, mali by postupovať opatrne a byť všetkým osobám zažívajúcim násillie oporou. Vlastná agresia žien zažívajúcich násillie ich robí zraniteľnejšími, odďaľuje ich možnosti vymaniť sa z násillia a zvyšuje riziko opakovanej viktimizácie.

Obviňovanie osôb zažívajúcich násillie a znižovanie ich hodnovernosti v nich upevňujú predpoklad, že sú spoluzodpovedné za správanie násilníka. Realita je však presne opačná. Je to práve násilník, kto dlhodobo vystavuje obeť psychickému tlaku, tvrdiac, že je bezcenná, hlúpa a sama ho núti reagovať násillne, pretože je jej chyba, že nekonala tak, ako „mala“, neurobila, nepovedala, čo „mala“.

Veľmi častou stratégiou násilníkov je tvrdiť, že žena si bežne vymýšľa, je labilná, má psychické problémy. Obvyklou obranou násilníkov je poukazovanie na to, že zverejnenie násillia, je pre ženu účelový prostriedok, ktorý chce využiť pri rozvode, napríklad aby získala do opatery dieťa, či pre

²⁷ Autorom ilustrácií v grafoch je výtvarník Alberto Giuseppini..

finančný prospech. Obviňovanie žien zažívajúcich násilie páchatelmi je veľmi bežný jav, môžu tiež tvrdiť, že žena si vymýšľa len preto, aby ospravedlnila svoj mimomanželský vzťah.

Kontrola a moc násilníka je umocňovaná postojmi a reakciami okolia ženy na násilie. Aj priatelia, príbuzní, dokonca polícia, prokuratúra či súdy, majú sklon nevedomky osoby zažívajúce násilie obviňovať za násilie, ktorému sú vystavené. Keď napríklad ženy ohlásia násilie až mesiace alebo dokonca roky po tom, čo ho zažili, prevláda tendencia pozastaviť sa nad tým, prečo žena naďalej zotrvala vo vzťahu s páchatelom. Typickými otázkami, ktoré ženám pripisujú zodpovednosť za prežívané násilie sú: „Prečo ste neodišli?“ „Čo ste mu urobili?“ „Čo ste mu povedali, čo ho tak rozčúlilo?“

Sebaobviňovanie v spojení s obviňovaním okolím napokon vedie k strate nádeje na zmenu. Keď sa násilník ospravedlní a sľúbi nápravu (pozri Fázy násilia), žena zažívajúca násilie môže začať násilie bagatelizovať, môže si začať protirečiť a konať rozporuplne²⁸. Niektoré ženy násilníka opúšťajú, no potom sa k nemu vrátia a žijú s ním. Teória naučenej bezmocnosti²⁹, popisuje, že po každom prípade neúspešného pokusu o prelomenie cyklu násilia sa v osobe zažívajúcej násilie upevňuje presvedčenie, že snaha je zbytočná. Dôsledkom navyše je vyššia miera izolácie, frustrácie a strata nádeje a sily. Tým sa kruh moci a kontroly uzatvára: čím je žena viac vyčerpaná, bezmocná a izolovanejšia, tým sa násilník cíti silnejší a mocnejší.

Dôsledky násilia obmedzujú schopnosť žien identifikovať riziko a chrániť seba i deti. K fyzickým a psychickým oslabeniam v dôsledku násilia, pripomíname aj ďalšie faktory, ktoré bránia žene opustiť násilníka. Nedostatok alternatív ubytovania pre seba a deti, ekonomická závislosť, malé deti, spoločná starostlivosť o dieťa, neznalosť vlastných práv a nárokov, nezamestnanosť a nedostatok podporných služieb to všetko prispieva k prehlbujúcej sa izolácii, strachu, aj zvyšovaniu kontroly a moci páchatela.

3.6. Vplyv násilia na ženách na deti

Deti môžu byť vystavené násiliu voči matkám, ale aj súrodencom, starým rodičom či inej osobe v rodine. Viacnásobné vystavenie násiliu popri priamom násilí na dieťaťi sa nazýva „polyviktimizácia“.³⁰

Deti môžu byť vystavené násiliu buď priamo (primárne obeť) alebo nepriamo ako svedkovia násilia v rodine (sekundárne obeť). Aj keď nie sú vystavené násiliu priamo, uvedomujú si ho a výskumy v tejto oblasti potvrdzujú negatívny vplyv násilia na deti.³¹ Keď sa násilia dopúšťa osoba, ktorú dieťa miluje a ktorej dôveruje, vplyv násilia je nielen krátkodobý (strach, úzkosť, poruchy spania a príjmu potravy, atď.), ale oveľa hlbší - ovplyvňuje možnosť dieťaťa vyrastať v bezpečnom a chránenom prostredí a vytvárať si pozitívne a bezpečné vzťahy. Ženy zažívajúce násilie nezriedka podceňujú vplyv násilia v rodine na deti. Veria, že deti si násilie neuvedomujú pre ich nízky vek, alebo napríklad

²⁸ Napríklad začnú kontaktovať násilníka, alebo sa s ním stretnú, alebo ho vpustia do domácnosti, hoci už bol násilník vykázaný alebo bolo vydané neodkladné opatrenie.

²⁹ Janoff-Bulman, R., & Brickman, P. (1982). Expectations and what people learn from failure. In N. T. Feather (Ed), Expectations and actions: Expectancy-value in Psychology. Hillsdale, NJ, Erlbaum.

³⁰ Finkelhor, D. Ormrod R. K., Turner H. (2007). Poly-victimization: A neglected component in child victimization, Child Abuse and Neglect, 31, 7-26.

³¹ Okrem iných: <http://www.apa.org/pubs/books/4317253.aspx>.

preto, že scénam násilia nie sú prítomné priamo, napr. sa útoky stali keď boli v škole, spali alebo boli v inej miestnosti.

Rozsah a závažnosť dôsledkov násilia na deťoch závisí najmä od životaschopnosti dieťaťa/deti³² a od toho, ako dlho dieťa/deti v násilnom prostredí zotrúva/jú. Súčasné poznatky však poukazujú potenciálne dopady násilia na správanie a konanie detí s ohľadom na kľúčové aspekty ich vývoja:

Deti vo veku 6 až 11 rokov

Kľúčový aspekt vývoja	Potenciálny dopad
Zvyšovanie uvedomenia si emócií u seba a iných	Zvýšenie citlivosti na násilie doma; zvýšenie strachu a obáv o bezpečnosť iných (napr. bezpečnosť matky, strach z otca, ktorý má prevahu)
Zvyšovanie komplexity názorov na to, čo je správne a nesprávne; kladenie dôrazu na férovosť a úmysel	Možnosť zvýšenia racionalizácie násilia, napr. mýty o tom, že ženy si zaslúžia násilie
Akademický a sociálny úspech v škole má veľký vplyv na sebavnímanie	Možnosť zníženia schopnosti učiť sa (nesústredenosť); chýba pozitívna spätná väzba na úspech a prevláda vnímanie negatívnych zážitkov
Zvyšovanie súťaživosti v kolektíve	Citlivosť na podnety, ktoré potvrdzujú postoje a správanie súvisiace s násilím v partnerských vzťahoch
Identifikácia s pohlavím	Osvojenie si poznania, že rodové roly súvisia s násilím – ženy ako obeť, muži ako páchatelia
Zvyšovanie vplyvu okolia, školy, komunity a médií	Možnosť použitia agresivity v rámci súťaživosti; zvýšené riziko šikanovať alebo byť šikanovaný/-á

Dorast

Kľúčový aspekt vývoja	Potenciálny dopad
Zvyšovanie sebavnímania a nezávislosti od rodiny	Zručnosti v oblasti nenásilnej komunikácie a konania môžu byť nedostatočne rozvinuté; tranzícia v puberte môže byť zložitejšia pre dieťa i rodinu
Nástup fyzických zmien v dôsledku dospievania	Môžu sa vyskytnúť pokusy o fyzické bránenie v násilí; nadobudnutie fyzickej sily môže dieťa povzbudiť, aby zaútočilo alebo fyzicky zastrašilo iných
Zvyšovanie vplyvu kolektívu a túžby zapadnúť a byť akceptovaný	Snaha uniknúť násiliu trávením času mimo domov; využívanie neadekvátnych stratégií úniku pred násilím napr. úteky, zneužívanie alkoholu

³² Životaschopnosť je definovaná ako schopnosť čeliť účinku negatívnych vplyvov a obnoviť pôvodný stav.

	alebo omamných látok
Začínajúce vzťahy prinášajú problematiku sexuality, intimity, vzťahových schopností	Problémy pri budovaní zdravých vzťahov; možné riziko zažívať násilie vo vlastnom vzťahu alebo v ňom konať násilne
Zvyšovanie vnímania médií a ich odkazov	Ohrozenie dopadmi opakovanej viktimizácie v dôsledku násilia v médiách

Pri riešení prípadov násilia na ženách v párových vzťahoch a domáceho násilia si musia profesionáli a profesionálky kontakte s deťmi, nepriamymi obeťami násilia na ženách, uvedomovať jeho devastačný vplyv na deti. Pomôže im to lepšie pochopiť reakcie detí a uľahčí rozhodovanie a konanie so zreteľom na ich potreby.

V prípadoch podozrenia na násilie v rodinách poukazuje na jeho prítomnosť najmä³³:

- zvýšenie externalizovaného správania: napr. agresia voči ostatným (šikanovanie, bitie, násilie počas randenia v prvých vzťahoch); vandalizmus, asociálne správanie (klamanie, kradnutie,
- zvýšenie internalizovaného správania: utiahnutie, strach, nezáujem skúšať nové veci, úzkosť,
- zvýšenie fyzických problémov: bolesti brucha, hlavy, únava, zmeny chuti do jedla,
- zníženie sociálnych zručností: nižšia schopnosť budovať a udržiavať vzťahy, hľadať podporu u iných a uspokojiť vlastné potreby,
- naučené postoje tolerujúce násilie: napr. že násilie je v poriadku, ak chceme tým druhým „dať lekciu“; názor, že násilie posilňuje „štátút“ a miesto v spoločnosti, že je v poriadku použiť násilie, aby človek docielil, čo chce,
- zníženie kognitívnych schopností: zníženie schopnosti sústrediť sa a dávať pozor; horšie porozumenie sociálnym situáciám.

Podobne ako v prípade žien zažívajúcich násilie, aj deti môžu násilie bagatelizovať a popierať alebo môžu mať protichodné pocity voči obom rodičom. Pri rozhovore nemusia strániť jednému z rodičov, alebo môžu byť na strane násilníka. Môžu popierať, že k násiliu vôbec došlo, alebo poskytnúť nepresné informácie. Najčastejšie sú za tým obavy a strach, napríklad z vystupňovania násilia, až zabitia matky, zhoršenia ich vlastnej situácie a hrozby násilia priamo voči nim, ale aj z toho, že v prípade zverejnenia násilia prídu o domov, zhorší sa postavenie rodiny a obraz o nej. Deti môžu prežívať obavy z toho, že sa násilný rodič dostane do väzenia. Na jednej strane môžu mať tendenciu chrániť a brániť ženu zažívajúcu násilie, na strane druhej súčasne zaujímať opozičné postoje a správať sa nepokojne až agresívne v prípadoch, ak sa rodina prešetruje na prítomnosť násilia.

4. Úlohy školy a školských zariadení v ochrane detí pred násilím³⁴

³³Edleson, 1999, a Rossman, Hughes a Rosenberg, 2000.

³⁴ Spracované podľa Prehľadu oprávnení a povinností subjektov pôsobiach v oblasti ochrany detí pred násilím

Práca s deťmi vystavovanými násiliu na ženách a domácomu násiliu vyžaduje opatrnosť a odbornosť. V súlade s Pokynmi Rady Európy o súdnictve priaznivom k deťom,³⁵ ukladá Istanburský dohovor zmluvným stranám povinnosť poskytovať špeciálnu ochranu deťským obetiam a svedkom vo všetkých štádiách vyšetrovania a súdneho konania (Článok 56).

Škola a školské zariadenie sú pri výchove a vzdelávaní povinné vytvárať podmienky na zdravý vývin detí a žiakov, na predchádzanie sociálno-patologických javov a povinné zaistiť bezpečnosť a ochranu zdravia detí a žiakov. Pedagogickí zamestnanci a odborní zamestnanci sú povinní chrániť a rešpektovať práva dieťaťa, žiaka, poslucháča a jeho zákonného zástupcu. Pedagogickí zamestnanci a odborní zamestnanci sú povinní poskytovať dieťaťu, žiakovi, poslucháčovi alebo ich zákonnému zástupcovi poradenstvo alebo odbornú pomoc spojenú s výchovou a vzdelávaním.

Ak o to dieťa požiada, škola a školské zariadenie sú povinné poskytnúť dieťaťu okamžitú pomoc pri ochrane jeho života a zdravia. V tejto súvislosti vykonávajú opatrenia na zabezpečenie jeho práv a právom chránených záujmov. Škola a školské zariadenie teda majú aktívne konať v záujme ochrany dieťaťa. Pedagogickí a odborní zamestnanci majú priebežne monitorovať správanie sa detí a jeho zmeny a v prípadoch podozrenia na porušovanie ich zdravého osobnostného vývinu zabezpečiť ich ochranu a bezodkladne riešiť vzniknutý problém v súčinnosti s vedením školy a zákonnými zástupcami dieťaťa. Odporúčame tiež zabezpečiť prístupnosť a dostupnosť informácií deťom o právach dieťaťa so zameraním na problematiku prevencie násilia páchaného na deťoch a o možnostiach pomoci, ako aj informácie o násilí na ženách a domácom násilí a o možnostiach pomoci. Oporou pedagogickým a odborným zamestnancom/-kyniam by v prípadoch detí zažívajúcich násilie a ohrozených násilím, bez ohľadu či priamo alebo nepriamo, malo byť Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie. V spolupráci s rodinou (nenásilným rodičom, inými vhodnými príbuznými), školou a školským zariadením môže poskytovať psychologickú starostlivosť deťom³⁶ a ich zákonným zástupcom.

V každom prípade je potrebné postupovať rozhodne ale uvážene. Kontaktovanie a konfrontácia násilného rodiča zvyšuje nebezpečenstvo vážnych následkov na život a zdravie nenásilného rodiča a dieťaťa/-ti. Záujem vonkajšieho okolia, a osobitne inštitúcií o násilie, je na strane násilníka takmer vždy spojené s výbuchom fyzického alebo psychického násilia. Preto je vhodné obozretné kontaktovať nenásilného rodiča a konzultovať s ním všetky ďalšie kroky. Ak je potrebné konať z úradnej povinnosti, mal by byť o tom nenásilný rodič informovaný a dôsledky takeho konania by mu mali byť vysvetlené.

V prípadoch priameho násilia na deťoch vždy kontaktujte orgán sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately. Ak máte dôvodné podozrenie, v každom prípade sa o prípade poraďte a neodďalujte jeho riešenie čakaním na priame dôkazy o násilí.

4.1. Škola a školské zariadenie a povinnosť súčinnosti s ostatnými subjektami

Škola a školské zariadenie má podľa platných legislatívnych noriem viacero povinností a kompetencií voči ostatným orgánom a inštitúciám verejnej správy. Prehľad, ktorý uvádzame nižšie, má za cieľ v zjednodušenej podobe priniesť o nich prehľad a súčasne upozorniť na to, že škola a školské zariadenie nie sú sami zodpovedné za riešenie situácie detí, ktoré zažívajú násilie alebo sú mu vystavené. Účinná ochrana a pomoc musí byť založená na zapojení všetkých.

³⁵ https://search.coe.int/crm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804b2cf3.

³⁶ S výnimkou detí so zdravotným postihnutím

Vo vzťahu k orgánu sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately (SPODaSK) škola a školské zariadenie má:

- 1) Upozorniť na porušovanie práv dieťaťa.
- 2) Poskytnúť súčinnosť na účely vykonávania opatrení SPODaSK.
- 3) Spolupracovať pri zosúladovaní postupov pri hodnotení situácie dieťaťa a postupov riešenia situácie dieťaťa.
- 4) Na žiadosť bezplatne poskytnúť informácie na účely overenia úrovne starostlivosti o dieťa.

Vo vzťahu k polícii škola a školské zariadenie má:

- 1) Bez meškania oznamovať skutočnosti nasvedčujúce tomu, že bol spáchaný trestný čin, ak to neoznami prokuratúra.
- 2) Včas vybavovať dožiadania pre účely trestného konania.
- 3) Poskytnúť súčinnosť v trestnom konaní pri plnení úloh, ktoré súvisia s trestným konaním.
- 4) Poskytnúť podklady a informácie potrebné na plnenie úloh Policajnému zboru.

Vo vzťahu k obci škola a školské zariadenie má:

Poskytnúť súčinnosť v rozsahu potrebnom na výkon jej pôsobnosti vo veciach ohrozovania výchovy a vzdelávania maloletého alebo zanedbávania starostlivosti o povinnú školskú dochádzku žiaka.

Vo vzťahu k vyššiemu územnosprávnemu celku (VÚC) škola a školské zariadenie má:

Poskytnúť súčinnosť v rozsahu potrebnom na výkon jeho pôsobnosti.

Vo vzťahu k súdu škola a školské zariadenie má:

- 1) Poskytnúť súčinnosť súdu pri plnení jeho úloh, ktoré súvisia s trestným konaním.
- 2) Včas vybavovať dožiadania súdov v trestnom konaní.

Vo vzťahu k prokuratúre škola a školské zariadenie má:

- 1) Bez meškania oznamovať skutočnosti nasvedčujúce tomu, že bol spáchaný trestný čin, ak to neoznami Policajnému zboru.
- 2) Včas vybavovať dožiadania pre účely trestného konania.
- 3) Poskytnúť súčinnosť v trestnom konaní pri plnení úloh, ktoré súvisia s trestným konaním.

Vo vzťahu k verejnému ochrancovi práv škola a školské zariadenie má:

Splniť zákonné povinnosti v súvislosti s vybavením žiadosti verejného ochrancu práv.

Vo vzťahu ku komisárovi pre deti škola a školské zariadenie má:

Splniť zákonné povinnosti v súvislosti s vybavením žiadosti komisára pre deti.

Predchádzajúci prehľad vychádza zo skutočnosti, že uvedené subjekty vo vzťahu ku školám a školským zariadeniam:

Obec vykonáva štátnu správu v prvom stupni vo veciach ohrozovania výchovy a vzdelávania maloletého alebo zanedbávania starostlivosti o povinnú školskú dochádzku žiaka (§ 6 ods. 4 zákona o štátnej správe v školstve a školskej samospráve).

Obec vo veciach výchovy a vzdelávania v školách a školských zariadeniach, ktorých je zriaďovateľom, vydáva organizačné pokyny pre riaditeľov (§ 6 ods. 8 písm. c) zákona o štátnej správe v školstve a školskej samospráve). Obec môže vydávať organizačné pokyny pre školy a školské zariadenia týkajúce sa napríklad prevencie a ochrany detí pred násilím.

VÚC vo veciach výchovy a vzdelávania v školách a školských zariadeniach, ktorých je zriaďovateľom, spolupracuje s orgánmi školskej samosprávy (§ 9 ods. 8 písm. i) zákona o štátnej správe v školstve a školskej samospráve).

Orgán SPODaSK je oprávnený žiadať školy a školské zariadenia o poskytnutie súčinnosti na účely vykonávania opatrení SPODaSK (§ 94 ods. 1 zákona o SPODaSK).

Orgán SPODaSK je oprávnený žiadať školy a školské zariadenia o spoluprácu pri zosúladzovaní postupov pri hodnotení situácie dieťaťa a postupov riešenia situácie dieťaťa a bezplatné poskytnutie informácie na účely overenia úrovne starostlivosti o dieťa (§ 94 ods. 5 a § 94 ods. 3 zákona o SPODaSK).

OČTK (policajt, prokurátor) a súd je oprávnený požadovať včasné vybavenie dožiadania pre účely trestného konania (§ 3 ods. 2 Trestného poriadku).

OČTK (policajt, prokurátor) a súd je oprávnený na poskytnutie súčinnosti v trestnom konaní pri plnení ich úloh, ktoré súvisia s trestným konaním (§ 3 ods. 1 Trestného poriadku).

Policajt je oprávnený na poskytnutie podkladov a informácií potrebných na plnenie úloh vyplývajúcich zo zákona o Policajnom zbore (§ 76 ods. 2 zákona o Policajnom zbore).

Odporúčanie:

Vždy zvážte možnosť, že kontaktujete organizáciu, ktorá sa špecificky zaoberá podporu a ochranou obetí násilia na ženách a domáceho násilia. Túto špecifickú pomoc poskytujú regionálne mimovládne organizácie, ktoré sa dlhodobo venujú problematike a dobre poznajú situáciu vo vašom regióne. Mnohokrát majú nielen praktické skúsenosti s kontaktom s verejnými orgánmi a inštitúciami, ale aj môžu poskytnúť ľuďom zažívajúcim násilie sprevádzanie v kontakte s nimi. Radou a sprevádzaním, môžu pomôcť aj škole a školskému zariadeniu.

5. NA ČO MYSLIEŤ PRI ZDÔVERENIACH O NÁSILÍ

Povinnostiam pedagogických a odborných zamestnancov a zamestnankýň je chrániť životy a zdravie a monitorovať správanie sa detí a jeho zmeny a v prípadoch podozrenia na porušovanie ich zdravého osobnostného vývinu aktívne pristupovať k riešeniu, zodpovedá nárok každého dieťaťa na takúto ochranu a následnú pomoc. Kľúčovými pri riešení individuálnych prípadov, ale aj v rámci primárnej prevencie, sú najmä odmietavý postoj k násiliu, dôvera, empatia, nezľahčovanie, nesúdenie, vypočutie.

Deti nečakajú, že im bude slúbená mlčanlivosť. Ak by aj bol takýto sľub daný, nebude ho možné dodržať v každom individuálnom prípade. Úlohou pedagogických a odborných zamestnancov a zamestnankýň nie je realizovať s deťmi terapiu. Ale je dôležité, aby dieťa vypočuli a vysvetlili mu možné riešenia. Všetky budúce kroky je potrebné dieťaťu vysvetliť preň zrozumiteľným spôsobom a vopred ho informovať o každom opatrení. Vždy musí byť zohľadnený najlepší záujem dieťaťa a najmä možnosti na zníženie nebezpečenstva, ktoré hrozí dieťaťu a v prípadoch násilia na ženách a domáceho násilia osobe zažívajúcu násilie.

Poznámka:

Je potrebné, aby pedagogickí a odborní zamestnanci/-kyne poznali pravidlá týkajúce sa kontaktovania zodpovedných inštitúcií, ako napr. polícia, sociálne úrady, a pod. Existujú príklady protokolov, ktoré školy a školské zariadenia používajú pre manažment prípadov násilia na deťoch a násilia, ktorému deti čelia ako svedkovia násilia na ženách alebo domáceho násilia.

V prípade, ak vaša inštitúcia takéto pravidlá nemá, iniciujte ich vypracovanie. Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie môže byť nápomocné pri spracovaní a zavedení protokolov.

5.1. Zásady

Pri každom kontakte s ohrozenou osobou, bez ohľadu na jej vek, je potrebné mať na zreteli, že každý prípad je iný a môže vyžadovať prijatie rozličných opatrení. Vždy je však na prvom mieste ochrana života, zdravia, slobody a dôstojnosti osôb zažívajúcich násilie a ohrozených násilím. Pri rozhovore dodržte najmä nasledovné:

- Je potrebné dieťaťu dôverovať;
- Vyhnite sa predčasným záverom a predsudkom;
- Informácie si overujte v rozhovore vedenom na základe otvorených otázok a zdržte sa hodnotiacich komentárov ohľadom vášho presvedčenia o pravdivosti toho, čo ste sa dozvedeli;
- Prejavte voči dieťaťu dôveru i v prípade, ak sa vám zdá, že je nedôveryhodné alebo klame.

I keď sa objavujú účelové tvrdenia o násilí sú veľmi zriedkavé. Naopak, omnoho väčším problémom je zamlčovanie násilia. Pre osoby zažívajúce násilie a ohrozené násilím, osobitne pre deti, je veľmi ťažké zdôveriť sa v prípadoch násilia v rodinách. Preto je vhodné vychádzať z princípu, že osoba zažívajúca násilie prípadne svedok násilia vždy hovorí pravdu³⁷.

Všímajte si prípadné telesné zranenia, no nehodnotte stav dieťaťa na základe vlastných domnienok.

³⁷ Ide o uplatnenie princípu dôveryhodnosti obete, ktorý reflektuje Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.

Spýtajte sa na aktuálne zranenia či zdravotné ťažkosti, ak máte dojem, že dieťa treba ošetriť. Vysvetlite dieťaťu potrebu ošetrovania a podmienky za akých bude prebiehať.

Neodmietajte sa zaoberať problémom dieťaťa.

- Ak nie je práve vhodná príležitosť, uistite dieťa, že vás jeho problém zaujíma a beriete ho vážne, dohodnite sa s ním, že ho budete kontaktovať v čo najbližšom možnom čase;
- Ak nemáte kompetenciu zaoberať sa situáciou dieťaťa, sprostredkujte mu kontakt s kompetentnou osobou a vysvetlite dieťaťu, že on či ona má skúsenosti a možnosti mu pomôcť;

Pre dieťa je prvé zverejnenie jeho skúseností mimoriadne namáhavé a vaša reakcia môže nadiľho ovplyvniť jeho dôveru v dostupnosť ochrany a pomoci. Preto aj keď nemáte kompetenciu sa situáciou dieťaťa zaoberať alebo si myslíte, že je lepšie sprostredkovať mu pomoc a ochranu od niekoho iného vždy:

- Dajte jasne najavo odmietavý postoj k násiliu;
- Uistite dieťa, že za násilie nie je zodpovedné;
- Jemne a citlivo mladej osobe vysvetlite, že je vašou povinnosťou ochraňovať deti, resp. ich mamy pred násilím, a že konáte v ich záujme.

Pre dieťaťa, a aj pre vás, je veľmi dôležité, aby chápalo všetko, o čom sa s ním zhovárate. Porozumenie je predpokladom budovania dôvery, preto:

- Hovorte s dieťaťom zodpovedajúcim spôsobom tak, aby vám rozumelo. Vopred ho uistite, že ak vám nebude rozumieť, môže sa kedykoľvek pýtať a dostane od vás vysvetlenie;
- Všetky svoje budúce kroky dieťaťu oznámte a vysvetlite mu, čo budú preň a nenásilného rodiča znamenať.

Niekedy si osoby zažívajúce násilie plne neuvedomujú riziko, v ktorom sa samy nachádzajú, násilie môžu zľahčovať alebo popierať jeho negatívne následky. Nehodnotte tieto skutočnosti negatívne, neutrálne vhodne dieťaťa informujte o rizikách násilného vzťahu a o dopadoch násilia, toto sa týka obzvlášť mladých dievčat, ktoré zažívajú násilie vo vlastnom vzťahu a napr. si ho romantizujú.

- V každej situácii je vhodné dieťa o existujúcich druhoch pomoci, a upozorniť, že poradenské organizácie poskytujú pomoc aj anonymne a telefonicky, resp. cez internet.

5.2. Čo zvážiť pri kontakte s osobou zažívajúcou násilie

Existujú faktory, ktoré významným spôsobom ovplyvňujú bezpečnosť žien zažívajúcich násilie a ich detí. V rozhovore s dieťaťom zvážte najmä nasledujúce informácie:

- Ide o súčasné alebo minulé násilie?
- Je dieťa v bezprostrednom nebezpečenstve?
- Ako sa dieťa cíti a čo si myslí o tejto situácii?
- Chce dieťa podniknúť ďalšie kroky? Chce to niekomu nahlásiť?
- O čo sa pokúsilo dieťa v minulosti a ako mu to pomohlo?
- Pozná dieťa vo svojom okolí niekoho, kto by jej mohol pomôcť?

Zvážte, že aj v prípade, ak nemáte priame dôkazy o zneužívaní alebo zanedbávaní dieťaťa, kontaktujete orgán SPODaSK a situáciu s ním prekonzultujete. Budte osobitne obozretní a obozretní, ak dieťa zažíva násilie alebo je svedkom násilia na ženách v rodine a:

- matka dieťaťa je tehotná alebo sa stará o dieťa do 3 rokov,
- násilná osoba je držiteľom útočnej zbrane alebo k nej má prístup,
- násilná osoba už bola v minulosti stíhaná za trestnú činnosť.

5.3. Čomu sa vyhnúť pri kontakte s osobou zažívajúcou násilie

Neprehliadajte svoje pocity: ak si myslíte, že dieťa je svedkom alebo obeťou násilia, dajte pozor, aby ste problém nezľahčovali, či neignorovali.

Otázky pýtajúce sa „prečo“ nie sú vhodné; môžu navodiť dojem, že posudzujete rozhodovanie a konanie: nepýtajte sa, čo obeť robila, že „vyprovokovala“ agresiu, nepýtajte sa, prečo neurobila to či ono. Pýtajte sa len na to, čo sa stalo.

Neodmietnite nikoho s tým, že násilie je súkromný problém. Nehovorte, že pre neho alebo ju nemôžete nič urobiť.

Zachádzajte veľmi opatrne s telesným kontaktom a blízkosťou.

Nechajte odbornú intervenciu na relevantné osoby a úrady; vašou úlohou je dieťa vypočuť, nesúdiť, nie poskytnúť mu odborné poradenstvo. V prípade pochybností je lepšie poradiť sa predtým, ako budete konať. Poradiť vám môžu napr. školskí psychológovia a psychologičky, koordinátori a koordinátorky prevencie násilia, a orgán SPODaSK, prípadne poradkyne Národnej linky pre ženy (0800 212 212).

6. PREHLAD MOŽNÝCH AKTIVÍT PRE MLÁDEŽ V TÉME PREVENČIE NÁSILIA

Či už v úlohe osoby zažívajúcej násilie alebo ohrozenej násilím, úlohe násilníka alebo svedka/svedkyne, deti sa postupne v živote stretnú s jednotlivými formami násilia na ženách. Skúsenosť s násilím často zásadne ovplyvní ich budúce postoje, no bezprostredne ovplyvňuje aj ich fyzické a psychické prežívanie, výkon pri vyučovaní či vzťahy. Venovať sa tejto téme u dievčat a chlapcov vo veku 14-18 rokov má za úlohu nielen prechádzať násiliu v tomto kritickom a dôležitom veku, ale aj zastaviť násilie v ich ďalšom živote. Mladé ženy a muži, dievčatá a chlapci potrebujú podporné systémy a bezpečné miesta, v rámci ktorých si budú vedieť vybudovať pozitívny postoj k vzťahom, a vzniesť námietky voči hodnotám a názorom, ktoré by mohli podporovať násilie.

Prinášame príklady dvoch osvedčených aktivít, ktoré s podporou informácií v tejto príručke môžete využiť pri výchove a vzdelávaní. Pokiaľ sa rozhodnete aktivity realizovať s deťmi, na úvod im vysvetlite, že témou hodiny bude násilie na ženách. Ubezpečte sa, či deti termínu rozumejú, prípadne im vopred ozrejmte fakty o násilí, jeho výskyte, príčinách a dôsledkoch a formách.

S ohľadom na výskyt násilia na ženách a násilia na deťoch, môže v triede byť dieťa, ktoré čelí vo vlastnej rodine násiliu priamo alebo ako svedok násilia na ženách. Myslíte na túto skutočnosť a vždy si s deťmi vopred dohodnite na signál, ktorým vás môžu upozorniť, že sa cítia nepríjemne. Pokiaľ je to možné, dovoľte týmto deťom odísť z triedy. Po skončení hodiny upriamte pozornosť na potreby zasiahnutého dieťaťa.

Cieľom oboch aktivít je formovanie postojov. Ich základom sú tvrdenia, ku ktorým je potrebné zaujať jednoznačný postoj. V praxi sa často stretávame s tým, že účastníkom a účastníčkam chýba „tretia možnosť“. Zaujatie jednoznačného postoja môže byť pri niektorých tvrdeniach zložité, no je potrebné, pretože je spúšťačom diskusie. Práve diskusia je základom pre formovanie postojov, základom potenciálnej želanej zmeny. Vašou úlohou je moderovať diskusiu a ponúkať v nej fakty, ktoré vám prinášame v tejto príručke.

Ľudské práva

Ľudské práva a slobody patria všetkým bez obmedzení. Násilie na ženách a v rodinách obmedzuje a porušuje rad z nich, ako je vysvetlené v texte príručky. Deti majú obvykle dobrú vedomosť o svojich základných právach. Osvedčilo sa nám uviesť tému násilia aktivitou, pri ktorej deti vyzveme, aby vymenovali ľudské práva, ktoré násilie na ženách a v rodinách porušuje. Správne odpovede píšeme na tabuľu a počas ďalších aktivít zoznam aktívne využívame pri ďalšej diskusii.

6.1. Téma: Zdravý a nezdravý vzťah

Cieľ aktivity: pomôcť študentkám a študentom uvedomiť si, aké sú aspekty zdravého vzťahu a násilného vzťahu a vyvolať diskusiu na túto tému.

Forma práce: skupinová aktivita s následnou diskusiou.

Počas skupinovej aktivity skupina medzi sebou diskutuje a neskôr pri prezentácii výsledkov skupinovej práce, prípadne pri porovnávaní výsledkov práce viacerých skupín prebehne diskusia v rámci celej triedy.

Zadanie aktivity: Študentky a študenti dostanú na lístočkoch rôzne aspekty, ktoré sa vyskytujú vo vzťahu, pričom nie je zrejmé, či daný aspekt charakterizuje zdravý alebo nezdravý vzťah. Úlohou skupiny je zaradiť aspekt do stĺpca zdravý a nezdravý vzťah a reprodukovať stanovisko skupiny.

Témy na diskusiu: čo je a čo už nie je zdravý vzťah, kde sú medzi nimi hranice (napríklad hranice medzi pozornosťou, žiarlivosťou a kontrolou, hranica medzi konfliktom a násilím), zdravé prejavovanie negatívnych emócií a pod.

Vyučujúci alebo vyučujúca môžu aspekty prispôbiť podľa potrieb triedy.

ZDRAVÝ VZŤAH	NEZDRAVÝ VZŤAH
Partneri si vzájomne dôverujú a dôveru si zaslúžili svojim správaním.	Partner má právo hovoriť do toho, ako sa ten/tá druhá oblieka, akú hudbu počúva a pod.
Partneri sú úprimní vo veciach, ktoré sa týkajú ich vzťahu.	Partneri by mali spolu tráviť všetok voľný čas a obmedziť kontakty s kamarátmi a kamarátkami.
Je v poriadku, ak sa partneri nerozprávajú o niektorých osobných veciach, ktoré sa netýkajú bezprostredne ich vzťahu.	Je normálne, ak sa jeden z partnerov rozčúli na druhú osobu za názor, ktorý sa nezhoduje s jeho vlastným.
Partneri robia rozhodnutia spoločne a vzájomne sa o nich rozprávajú.	Vo vzťahu sa môže stať, že dôjde k fyzickému napadnutiu (bránenie v pohybe, facka, silné držanie a pod.).
Vo vzťahu nie je dôležité kto čo vlastní, čo zvládne vykonať. Dôležité je zdieľanie a spolupodieľanie sa.	Partneri si môžu povedať aj veci, ktoré ich zraňujú alebo zosmiešňujú.
Partneri sa otvorene rozprávajú o sexe, o tom, čo sa komu páči a či a akú používajú antikoncepciu.	Žiarlivosť je potrebnou súčasťou každého vzťahu a ak partneri nežiarlia, znamená to, že sa nemajú radi.
Ak partneri majú na nejakú vec odlišný názor, diskutujú a hľadajú riešenie, ktoré vyhovuje obom.	Pre spokojnosť muža je dôležitý sexuálny život a partner/ka by sa mala prispôbiť jeho požiadavkám.
Partneri sa k sebe správajú s rešpektom a úctou.	Je v poriadku, ak partner/ka kontroluje mobil, facebook alebo e-mail tomu druhému.
Každý z partnerov má právo na priestor a čas pre seba, ak to potrebuje.	Ženy a muži majú vo vzťahoch jasne určené úlohy a treba trvať na ich dodržiavaní.

6.2. Téma: Mýty a fakty o násilí na ženách

Cieľ aktivity: pomôcť študentom a študentkám si uvedomiť, aké sú mýty a fakty o násilí na ženách a vyvolať diskusiu na túto tému.

Forma práce: skupinová aktivita s následnou diskusiou.

Počas skupinovej aktivity skupina diskutuje, či súhlasí, nesúhlasí, alebo nevie posúdiť prezentované mýty o násilí na ženách.

Zadanie aktivity: Vyučujúci dá do troch rohov v triede papiere s nápisom „súhlasím“, „nesúhlasím“, „neviem sa vyjadriť“. Potom prečíta mýtus a poprosí študentov a študentky, aby sa postavili do rohu, ktorý vyjadruje ich názor. Následne sa pýta, prečo zaujali taký postoj. Po vyslovení názorov vysvetlí, prečo ide o mýtus a prečo je škodlivý pre konkrétnych ľudí, ktorí zažívajú násilie.

Témy na diskusiu: prečo sú mýty o násilí na ženách nepravdivé, ako môžu ublížiť obetiam násilia.

Vždy zdôraznite nulovú toleranciu násilia, pomenujte prípadné žarty ako neprípustné.

Príklady situácií: vyučujúci alebo vyučujúca môžu príklady prispôbiť podľa potrieb triedy.

MÝTY	FAKTY ³⁸
Násilie v rodine je súkromný problém a preto štát nemá v týchto prípadoch zasahovať.	Štát je zodpovedný za ochranu a podporu ľudských práv každého človeka a je povinný konať, ak možnosť užívať ich je ohrozená alebo znížená. Činy útočiace alebo porušujúce právo na život, zdravie či dôstojnosť tvoria veľkú časť tzv. oficiálnych deliktov, pri ktorých štát v trestnom konaní stíha a žaluje páchatel'ov. Násilné činy sú trestné, bez ohľadu na to, či sú páchané v rodine alebo mimo nej.
Ženy nesú aspoň čiastočne vinu za to, že zažívajú násilie, pretože provokujú názormi, správaním alebo výzorom.	Násilie sa ničím nedá ospravedlniť. Násilná osoba má vždy možnosť rozhodnúť sa konať nenásilne. Za žiadnych okolností nemožno páchatel'a zbaviť zodpovednosti a obeti pripisovať vinu. Aj ženy a dievčatá, ktoré sa správajú bezchybne sú obeťami násilia. Násilná osoba často považuje za provokáciu správanie, ktoré u seba považuje za samozrejmé, napr. únavu, neskorý príchod, trávenie voľného času s kamarátmi a pod.
Ženy si vyberajú násilných partnerov.	Každá osoba túži byť milovaná a žiť v pokoji a bezpečí, nechce byť šikanovaná alebo zneužívaná. Násilie vo vzťahoch zvyčajne začína až po čase. Navyše, niektoré typy správania sú často vnímané ako prejav potvrdenia želaných tradičných hodnôt. Potom vnímanými tradičnými hodnotami. „Ochranca“ alebo „rytier“ sa stáva kontrolujúcim mužom, „hlboká láska“ sa zmení na zúrivú žiarlivosť a tvrdenie „šialene ťa milujem“ sa zmení na tvrdenie „mám právo na teba aj na tvoje telo“. Zväčša sa tak deje nepozorovane, preto je často ťažké si uvedomiť, že už začala kontrola, útlak a zneužitie moci a sily.
Ak ma nebije, nie je to násilie.	Práve naopak, veľa obetí často vraví, že by radšej dostali facku, ako zažívali psychické útrapy: zastrašovanie, vyhrážky, ponižovanie, ignorovanie a pod. Dlho trvajúce a opakované psychické násilie poškodzuje fyzické a psychické zdravie rovnako ako fyzické alebo sexuálne násilie. Psychické násilie je vždy prítomné pri fyzickom násilí.
Násilná osoba je vo väčšine prípadov psychopat.	Násilné osoby sú v prevažnej miere „normálne“, vedia, že ich konanie nie je správne. Aj preto sú tzv. medové týždne súčasťou kruhu, v ktorom sa násilie odohráva a opakuje. Počas nich uisťuje, že

³⁸ Doplnené a spracované podľa: [http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-\(cd-rom\)/monika-bosa:-preco-zeny-zazivaju-nasilie/materialy/myty-a-fakty-o-nasili-na-zenach](http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-(cd-rom)/monika-bosa:-preco-zeny-zazivaju-nasilie/materialy/myty-a-fakty-o-nasili-na-zenach)

	svoje konanie ľutuje a nebude ho opakovať, uvedomuje si totiž, že ak by sa správal len násilne, obeť by ho opustila.
Žena je v násilnom vzťahu spokojná a v podstate jej násilie robí dobre, veď inak by už dávno odišla.	Ženy zažívajúce násilie vždy skúšajú uniknúť pred násilím. Nevidíme, aké stratégie žena volí a vyskúšala, veď násilie sa deje skryto. Rozhodnutie neodísť je zásadne ovplyvnené strachom z toho, čo by nastalo pri odchode. Moment odchodu je mimoriadne nebezpečný; najviac vražd žien sa udeje, keď žena zverejní násilie či odchádza. Súčasťou násilia sú vždy vyhrážky, že sa násilie vystupňuje alebo, že v prípade odchodu zostane žena bez strechy nad hlavou, detí a pod.
Násilná osoba sa ťažko ovláda a násilie je výsledkom konania v afekte.	Násilie v súkromných vzťahoch a domáce násilie sa zvyčajne chápe ako afektívne chovanie. Je pre nás často nepredstaviteľné, že niekto silu a moc zneužíva voči žene, dieťaťu, staršej alebo zdravotne postihnutej osobe. Násilie na ženách a domáce násilie je ale výberové, teda násilník ho používa kontrolovane napr. muž, ktorý je násilnícky voči partnerke či dieťaťu, neudrie v stave silného afektu svojho nadriadeného v práci.
Násilná osoba za svoje konanie nemôže, pretože sama zažila v detstve násilie.	Násilná osoba vie, že jej správanie nie je v poriadku a preto ho pred okolím skrýva, napr. sa správa k obeti inak na verejnosti a inak za zavretými dverami. Je si teda vedomá, že násilie je zlé a má schopnosť sa kontrolovať.
Vinníkom je alkohol.	Alkohol odbúrava zábrany a zosilňuje agresívne impulzy, nie je však príčinou násilia. K násiliu by dochádzalo aj bez alkoholu, zneužívanie moci a sily je násilníkovi vlastné. Opitosť sa často využíva ako argument proti prevzatíu zodpovednosti.
Násilie je fenomén, ktorý je prítomný najmä v sociálne slabých rodinách.	Násilie je prítomné vo všetkých sociálnych vrstvách. Dojem, že sa násilie týka len určitých skupín obyvateľstva vyplýva z faktu, že v prípade iných sa viac utajuje a skrýva. Príčiny, že obeť prijímajú ako osud, ktorý musia znášať môžu byť rôzne. Aj spoločnosť, ktorá násilie tabuizuje, zľahčuje alebo marginalizuje, im kladie do cesty prekážky, aby sa zdôverili a hľadali pomoc. Obeť, najmä ak je násilná osoba z okruhu ich blízkych, sa obávajú, že zverejnením násilia utrpí povestť rodiny, či ich vlastná česť. Môžu sa obávať, že násilná osoba príde o zamestnanie alebo bude uväznená. Starší ľudia alebo ľudia so zdravotným postihnutím často utajujú násilie aj s ohľadom na

	ich znížené šance začať „nový život
Ženy si násilie vymýšľajú, aby získali byt alebo výhody pri rozvode.	I keď nie je možné vylúčiť, že niekto zneužije takýto argument, je potrebné si uvedomiť, že ženy vystavené násiliu ho oveľa častejšie taja alebo zľahčujú. V skutočnosti sú hlásené prípady násilia na ženách iba špičkou ľadovca. Výskyt násilia na ženách a domáceho násilia vysoko prevyšuje počet hlásených prípadov a ku každej osobe, ktorá hľadá ochranu pred násilím a podporu je zodpovedné pristupovať s dôverou.

7. UŽITOČNÉ INFORMÁCIE A ZDROJE INFORMÁCIÍ

7.1. Bezplatná non-stop linka 0800 212 212

Národná linka pre ženy je dôverným a bezpečným priestorom pre ženy, ktoré sú ohrozené alebo zažívajú násilie. V situácii ohrozenia ženy a jej detí poskytujú poradkyne na linke krízovú pomoc a všetky potrebné informácie. Linka disponuje odpoveďami aj na základné otázky týkajúce sa právnej pomoci v situáciách násilia páchaného na ženách a ich deťoch.

7.2. Linka detskej istoty 116 111

Linka detskej istoty poskytuje komplexné služby s cieľom pomáhať deťom na Slovensku, ako aj ich rodičom, ktorí sa ocitnú v situácii, kedy si nevedia dať rady. Linka detskej istoty ponúka dištančné poradenstvo a prevádzkuje taktiež Rodičovskú linku a Sociálnoprávnu poradňu.

7.3. Polícia linka 158, alebo 112

Polícia je kľúčová inštitúcia, ktorá má zabezpečiť ochranu a bezpečnosť v prípade ohrozenia v prípade domáceho násilia. Úlohou polície je spolupôsobiť „... pri ochrane základných práv a slobôd, najmä pri ochrane života, zdravia, osobnej slobody a bezpečnosti osôb a pri ochrane majetku“.³⁹

7.4. Špecializované poradenské centrá a ubytovacie zariadenia

Kontakty na špecializované poradenské centrá a ubytovacie zariadenia nájdete na <http://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/organizacie/>.

7.5. Užitočné stránky s relevantnými informáciami

16 dní aktivizmu, Fenestra: Web: <http://www.fenestra.sk/16-dni-aktivizmu>,

Videá: <https://www.youtube.com/user/NGOfenestra>

Kampaň odzvoňme násiliu na ženách, Možnosť voľby o.z.: web: <http://moznostvolby.sk/>,

Facebook: <https://www.facebook.com/istanbulsky.dohovor?ref=hl>,

Videá: <http://moznostvolby.sk/odzvonme-nasiliu-na-zenach-podporme-istanbulsky-dohovor/>

Chráňme deti pred násilím: webová stránka poskytujúca informácie o násilí na deťoch a možnostiach ochrany a pomoci; Zdroj: <http://detstvobeznasilia.gov.sk/>

Učebne zamerané texty o násilí páchanom na ženách: Zdroj: <http://www.ruzovymodrysvet.sk/>

Ľudsko-právny prístup: Zdroj:

http://esfem.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=85&Itemid=96

Práca s chlapcami v téme násilia: <http://www.ruzovymodrysvet.sk/?no=579>

³⁹ Zákon č.171/1993 Z.z. o Policajnom zbore

Násilie a socializácia: Zdroj: <http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-%28cd-rom%29/monika-bosa:-preco-zeny-zazivaju-nasilie/materialy/renate-eggerova:-nasilie-a-rodove-stereotypy>

Rodovo citlivá pedagogika: Zdroj: <http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-%28cd-rom%29/monika-bosa:-preco-zeny-zazivaju-nasilie/materialy/renate-eggerova-rodovo-citliva-pedagogika-ako-prevencia-nasilia>

Webstránky pre mládež, ktorá zažíva násilie doma alebo vo svojich vzťahoch a potrebuje o tejto problematike vedieť viac: <http://www.fenestra.sk/bunker>

Príručka ako hovoriť na neľahkú tému: Ako nezažiť násilie vo vzťahu? Zdroj:

http://www.mymamy.sk/data/article/file/00000137/metodika_pre_stredne_skoly_ako_nezazit_nasilie_vo_vztahu.pdf

Informácie pre profesie a inštitúcie o násilí páchanom na ženách: Konať proti násiliu na ženách, Zdroj: http://archiv.aspekt.sk/download/nasilie_A5_2008_pre_web.pdf

Informačná komiksová brožúra: Game over, Zdroj: http://www.ruzovymodrysvet.sk/chillout5_items/7/5/9/759_1dc69d.pdf

Ako postupovať, ak sa stretnete s prípadom násilia páchaného na ženách: Toolkit pre verejnosť, Zdroj:

http://www.fenestra.sk/sites/default/files/toolkit/131110_FENESTRA_16dni_TOOLKITsiroka_verejnost.pdf

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu; Zdroj:

http://www.gender.gov.sk/wpcontent/uploads/2012/06/Dohovor_RE_k_nasiliu_pachanom_na_zenach1.pdf

Národná stratégia na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách a v rodinách: Zdroj:

http://www.gender.gov.sk/wpcontent/uploads/2012/06/N%C3%A1rodn%C3%A1_strat%C3%A9gia_n%C3%A1silie.pdf

Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019; Zdroj: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=23121>

Národná stratégia ochrany detí pred násilím Zdroj: <http://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/narodna-strategia-ochranu-deti-pred-nasilim.pdf>

Ďalšie zdroje:

Prevalencia násilia páchaného na deťoch vo verejnej mienke na Slovensku, IVPR 2013: Zdroj: http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2013/Repkova/2273_web.pdf

Správa o násilí páchanom na ženách za rok 2012 a 2013. IVPR 2014; Zdroj: <http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2014/Holubova/2287.pdf>

Násilie páchané na ženách: celoeurópsky prieskum FRA 2014; Zdroj: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf

Násilie páchané na ženách ako problém verejnej politiky, BÚTOROVÁ Z., FILADELFIOVÁ, J. ed., IVO, Zdroj: <https://alianciazien.files.wordpress.com/2012/06/ivo.pdf>

7.6. Relevantné právne predpisy pre oblasť školstva

- Zákon č. 274/2017 o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov (školský zákon)
- Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o štátnej správe v školstve a školskej samospráve)
- Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch)
- Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o SPODaSK)
- Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o rodine.)